

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีขอบข่ายในการนำเสนอ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 1.4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.5 การประเมินหลักสูตร
2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม
 - 2.1 ความสำคัญ
 - 2.2 สาระการเรียนรู้
 - 2.3 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้
 - 2.4 แนวการจัดการเรียนรู้
 - 2.5 กระบวนการจัดการเรียนรู้
3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.2 เหตุผลและความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.3 ลักษณะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.4 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.5 ความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับท้องถิ่น
4. อำเภอพระพุทธรบาท
 - 4.1 แผนที่อำเภอพระพุทธรบาท
 - 4.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอำเภอพระพุทธรบาท
 - 4.3 แหล่งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอำเภอพระพุทธรบาท
5. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 - 5.1 ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 - 5.2 ความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 - 5.3 ประโยชน์ของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 - 5.4 หลักในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

- 5.5 ปัญหาและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
6. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.1 ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.2 จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.3 องค์ประกอบของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.4 ลักษณะของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.5 วิธีวัดและการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.6 พฤติกรรมที่ใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
7. เจตคติต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตร
 - 7.1 ความหมายของเจตคติ
 - 7.2 ลักษณะของการวัดเจตคติ
 - 7.3 องค์ประกอบของเจตคติ
 - 7.4 วิธีการวัดเจตคติ
 - 7.5 ประโยชน์ของเจตคติ
 - 7.6 ประเภทของแบบวัดเจตคติ
8. งานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษา เป็นเครื่องมือ และเป็นตัวกำหนดแนวปฏิบัติ ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอทั้งนี้เพื่อให้ทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจที่กำลังเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อย่างกว้างขวางแตกต่างกันออกไปตามทัศนะและแนวคิดของนักการศึกษาแต่ละท่าน ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 6) กล่าวว่า หลักสูตร คือ “มวลประสบการณ์ทั้งหลาย ซึ่งทางโรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่พึงปรารถนา”

ยุทธพงษ์ ไกยวรรณ (2541, หน้า 10) กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหมดซึ่งทางโรงเรียนจัดให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์และเกิดการเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) จิตพิสัย (affective domain) และด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) ไปในทางที่ดีสังคมต้องการ

สุรเชษฐ จิตตะวิกุล (2542, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้เรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์เจตคติและค่านิยมที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากสถานศึกษาไปประยุกต์ใช้หรือเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีตลอดจนเป็นพลเมืองที่ดีของชาติสืบไป

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

นิคม ชมพูหลง (2545, หน้า 45) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง ประสบการณ์ทั้งมวล และกิจกรรมการเรียนรู้ที่ทางสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียนให้ได้รับประสบการณ์ ความต้องการของผู้เรียนและสอดคล้องต่อความความต้องการของแต่ละท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างเหมาะสมกับวัย โดยผ่านกระบวนการวัดและประเมินผลอย่างเป็นระบบ

สงบ ลักษณะ (2545, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรในแนวคิดใหม่ว่า หลักสูตร หมายถึง การวางแผนจัดประสบการณ์ทั้งปวงที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้บังเกิดผลการเรียนรู้บังเกิดคุณสมบัติที่สังคมและท้องถิ่นปรารถนา

โบแชมปี (Beaucham, 1984, pp. 61 – 62) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่าอยู่ภายใน 3 ฐานะ คือ

1. หลักสูตรในฐานะเอกสารที่เขียนขึ้นเป็นอย่างทางการมักจะเป็นแผนงานเพื่อให้บรรลุถึงผลผลิตบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการและแผนงานที่ประกอบด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนในสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงจุดหมาย กิจกรรม สื่อการเรียนรู้ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล รวมทั้งกำหนดเวลา หลักสูตรในลักษณะที่มีหลายระดับ เช่น หลักสูตรระดับสถานศึกษา ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ เป็นต้น

2. หลักสูตรในฐานะระบบหลักสูตร ซึ่งเป็นขอบเขตการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ประกอบด้วย การจัดการด้านบุคลากร การพัฒนาหลักสูตร การใช้หลักสูตร การประเมินหลักสูตร ดังนั้น ผลผลิตของระบบหลักสูตรก็คือตัวหลักสูตร

3. หลักสูตรในฐานะศาสตร์แขนงหนึ่งทางการศึกษาเป็นความหมายที่ใช้ในสถาบันระดับสูงในความหมายของศาสตร์ทางด้านหลักสูตร

ดอลล์ (Doll, 1974, p. 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง เนื้อหาและกระบวนการที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้และความเข้าใจพัฒนาทักษะต่างๆ และเปลี่ยนเจตคติ ความซาบซึ้งและค่านิยม ภายใต้การดูแลของสถานศึกษา

โดยสรุปหลักสูตร หมายถึง การวางแผนจัดประสบการณ์สาระการเรียนรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้บังเกิดผลการเรียนรู้ บังเกิดคุณสมบัติที่สังคมและท้องถิ่นปรารถนา โดยที่การวางแผนนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ คือ มีจุดประสงค์ที่ชัดเจน มีการกำหนดสาระการเรียนรู้ และประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อผู้เรียน มีแนวทางการดำเนินงานที่เป็นระบบ มีการนำแผนงานไปปฏิบัติในสถานศึกษา จนทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถวัดประเมินผล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนได้ซึ่งรวมถึงประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียนทั้งประสบการณ์ในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ เจตคติ และทักษะที่สำคัญแก่ชีวิต ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเกิดพัฒนาทุก ๆ ด้าน

1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

ในการจัดการศึกษา สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เพื่อให้เยาวชนแต่ละระดับการศึกษาได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน กล่าวคือ มีแนวทางการกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ สาระการเรียนรู้มากน้อยแค่ไหน ควรได้รับการฝึกทักษะด้านใด และควรมีการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญหาอย่างไร เมื่อพิจารณาข้อความของความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่จะให้ความมั่นใจได้ว่าผู้เรียนจะได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหวังไว้ก็คือ หลักสูตร นั่นเอง โดยเฉพาะเมื่อมีหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียนแล้ว ยังเป็นที่หวังได้ว่าผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษาจะได้รับการศึกษาในแนวเดียวกัน และถึงแม้ว่าในการปฏิบัติผู้เรียนจะได้รับการประสบการณ์แตกต่างกันบ้างแต่การจัดกระบวนการเรียนรู้ย่อมจะมุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน

อุทัย บุญประเสริฐ (2540, หน้า 8) กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นธงชัยในการจัดการศึกษา เป็นแผนแม่บทการทำงานทุกด้านของสถานศึกษา หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา ทำให้การศึกษาดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้และทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพ หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแบบแปลนสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากทัศนะของนักการศึกษาดังกล่าว สามารถสรุปความสำคัญของหลักสูตรได้ ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา สถานศึกษาจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ได้มาตรฐานที่หลักสูตรกำหนดไว้ คือ สอนให้ครบตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ ถ้าสอนไม่ครบตามที่หลักสูตรที่กำหนดก็ถือว่าไม่ได้มาตรฐาน หลักสูตรจะเป็นเกณฑ์มาตรฐานให้ทุกสถานศึกษาที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน เช่น สถานศึกษาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดการศึกษาให้เป็นแบบแผนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในการจัดกระบวนการเรียนรู้ มิใช่แต่ละสถานศึกษาในประเภทเดียวกันต่างกำหนดหลักสูตรของสถานศึกษาขึ้นมาใช้โดยไม่ยึดมาตรฐานของหลักสูตรแกนกลางของประเทศ ทำให้เกิดความแตกต่างกันมาก

2. หลักสูตรมีฐานะเป็นตัวกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้อันเป็นบรรทัดฐานสำคัญอย่างหนึ่งของระบบการศึกษาที่ว่าด้วยการจัดการศึกษาด้านประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ดีและถูกต้อง

แก่ผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ที่ใช้เป็นหลักในการควบคุมพัฒนาการศึกษาระดับต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพได้

3. การจัดการศึกษาจะขาดหลักสูตรเพื่อการ จัดกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาไม่ได้ เพราะหลักสูตรกำหนดโครงสร้างเนื้อหาสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน อย่างเป็นแนวทางการปฏิบัติของครูและผู้บริหารสถานศึกษาที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

4. หลักสูตรเป็นการวางแผนและการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดหมายไว้ การที่จะบรรลุผลตามจุดหมายนั้นจะต้องจัดสาระการเรียนรู้และ ะสพการณอะไร จะจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งเหล่านี้จะทำให้เห็นภาพรวมของการจัดการ ศึกษานองชาติว่ามุ่งไปในทิศทางใด ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะได้ดำเนินการไปในทิศทาง ียวกัน

5. หลักสูตรเป็นแนวทางการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดให้ครูรู้ว่าควร ัฒนาผู้เรียนด้านใดบ้าง จะจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยเนื้อหาสาระอะไร และควรจัดกระบวนการ รัยรู้หรือประสบการณ์ใดให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ ครูจะรู้ได้อย่างไรว่าผู้เรียนเกิด ฤทธิกรรมตามที่คาดหวังไว้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องทำความเข้าใจหลักสูตรให้ ัดเจนเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

6. หลักสูตรเป็นเสมือนบ้ำาหลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ เนื่องจากผู้เรียนคือผลผลิต เองการศึกษา ดังนั้น คุณภาพของผู้เรียนจะดี หลักสูตรย่อมเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะและแนว ทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ศีลธรรมและวัฒนธรรมของ ูเรียน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคม และ ุเทศชาติอย่างเต็มที่ มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัย และพัฒนาการของผู้เรียนและละคน ้วย

7. หลักสูตรเป็นตัวชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือ ุณการพัฒนาคน ดังนั้น ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสมทันต่อเหตุการณ์และ ารเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับการเปลี่ยนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ย่อมได้กำลังคนที่มี ุสิทธิภาพ ทำให้การพัฒนาสังคมและประเทศชาติเป็นไปอย่างได้ผลดียิ่ง

เนื่องจากหลักสูตรมีความสำคัญมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไป ู้ทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนควรได้ศึกษา และทำความเข้าใจ หลักสูตรให้ชัดเจนและมีความเข้าใจตรงกัน เพื่อการปฏิบัติจะได้บังเกิดผลดี สมความมุ่งหมาย องหลักสูตร นอกจากนี้หลักสูตรยังมีความสำคัญต่อครูผู้สอนโดยตรง ดังจะเห็นคุณค่าของ ุหลักสูตรที่นำมาใช้ คือ หลักสูตรเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนได้มีโอกาสเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนที่ ะนำไปสู่การจัดการกระบวนการเรียนรู้การทำแผนการจัดการเรียนรู้ จะกำหนดจุดประสงค์การ เรียนจะเน้นพฤติกรรมใด จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างไรจึงจะเหมาะสมกับเวลา ใช้สื่อการ เรียนอะไรบ้าง และจะมีวิธีการวัดและประเมินผลอย่างไร เป็นต้น หลักสูตรช่วยทำให้ครูผู้สอน

เกิดความมั่นใจ จะทำการสอนได้ไม่สับสน ตรงตามเป้าหมายที่หลักสูตรต้องการได้ และหลักสูตรยังช่วยให้ครูผู้สอนปรับสภาวะการเรียนรู้ และเชื่อมโยงสภาวะการเรียนรู้ให้ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันได้

ขำรง บัวศรี (2542, หน้า 10 – 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดมวลประสบการณ์แก่ผู้เรียน หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนแผนที่เดินเรือ ซึ่งบอกให้กัปตันหรือครูผู้สอนรู้ว่าจะต้องตั้งเข็มทิศไปทางใด และจุดหมายปลายทางของการจัดกระบวนการเรียนรู้คืออะไร และระหว่างทางที่จะไปจะต้องทำอะไรบ้าง ต้องใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้อะไรช่วย ต้องมีการวัดและประเมินผล หรือต้องปรับปรุงวิธีการอย่างไรบ้าง

หนึ่ง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ผู้เรียนเองจำเป็นต้องทราบล่วงหน้าว่า จะได้เรียนรู้อะไร และจะได้รับผลอย่างไรและจะต้องเตรียมการอย่างไร จึงจะสามารถเรียนรู้และได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย การจัดกระบวนการเรียนรู้จะบรรลุผลได้ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนจะต้องมีสิ่งที่ช่วยกำหนดแนวทาง เพื่อให้แต่ละฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ได้สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน สิ่งทีกล่าวนี้อีกคือหลักสูตร ถ้าหากไม่มีหลักสูตรครูก็ไม่สามารถ จัดกระบวนการเรียนรู้ได้อาจจะจัดกระบวนการเรียนรู้เข้าไปเข้ามาไม่เรียงลำดับตามที่ควรจะเป็น ผลการเรียนรู้อาจจะไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ การนำหลักสูตรไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติ ผู้สอนและผู้เรียนจำเป็นต้องอาศัยหลักสูตร เพื่อช่วยในการจัดกระบวนการเรียนรู้ หลักสูตรจึงมีความสำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างยิ่ง และเป็นความจำเป็นที่ครูผู้สอนจะต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจอย่างถ่องแท้

หลักสูตร จัดว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษาของชาติ เนื่องจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือแนวทางในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรจึงมีความสำคัญมาก

อินทรา บุญยาทร (2542, หน้า 28) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เป็นเอกสารของทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานำไปปฏิบัติทั้งสถาบันการศึกษาของรัฐและของเอกชน
2. เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ รวมทั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาของรัฐบาลให้แก่โรงเรียน
3. เป็นแผนการดำเนินงานของนักบริหารการศึกษาที่จะต้องอำนวยความสะดวก ดูแลและติดตามประเมินผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาล
4. เป็นแผนการปฏิบัติงาน คือเป็นเครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะเสนอแนะจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการสอนและการประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามอย่างจริงจัง
5. เป็นเครื่องมือของรัฐในการพัฒนากำลังคน ซึ่งจะเป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตามแผนของรัฐบาล

6. เป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ดังนั้นเมื่อเรามีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ เราก็ได้บุคลากรที่มีคุณภาพดี

จึงสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงทิศทางของการศึกษา ทำให้ทราบว่า การจัดการศึกษาของประเทศเน้นหนักไปในทิศทางใด

1.3 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรนับว่าเป็นส่วนสำคัญ ที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตร สมบูรณ์ขึ้น ทั้งยังเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรไปด้วย หลักสูตรจะต้องมีองค์ประกอบ ที่มีความสอดคล้อง สมดุลได้สัดส่วนกัน โดยมี นักการศึกษาให้แนวคิดไว้ดังนี้

สุมิตร คุณากร (2523, หน้า 9) เสนอว่า องค์ประกอบของหลักสูตร คือ

1. ความมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผล

สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 244) ได้เสนอว่าควรแบ่งหลักสูตรออกเป็น 7 ส่วนประกอบ

ดังนี้

1. เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
5. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และแหล่งวิชาในชุมชน
6. การประเมินผล
7. การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า8-9) ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ต่อไปนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. รูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร
4. จุดประสงค์ของหลักสูตร
5. เนื้อหา
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
8. การประเมินผล

ทาบ (Taba, 1962, p.14) ได้สรุปว่าหลักสูตรควรประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. จุดหมายกับวัตถุประสงค์
2. เนื้อหาวิชาและประสบการณ์เรียนรู้
3. รูปแบบการเรียนการสอน
4. การประเมินผลการเรียนรู้

กรมวิชาการ (2545, หน้า 45) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้
 ความสำคัญ วิสัยทัศน์ โครงสร้าง คุณภาพผู้เรียน สาระ มาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการ
 เรียนรู้ช่วงชั้น กระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และแหล่งการเรียนรู้

ดังนั้น องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ ความสำคัญ วิสัยทัศน์ โครงสร้าง
 คุณภาพผู้เรียนสาระมาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น กระบวนการเรียนรู้ การ
 วัดผลประเมินผล และแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร จะเป็น
 แนวทางให้การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพมาก
 ยิ่งขึ้น

1.4 รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร

ปราโมทย์ จันทร์เรือง (2548, หน้า 39-47) กล่าวว่ารูปแบบในการพัฒนาหลักสูตร
 และการสอนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเพราะรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรนั้นเปรียบเสมือน
 พิมพ์เขียว (blue print) ที่จะดำเนินการต่อไป ถ้าเราได้พิมพ์เขียวที่ชัดเจนมากเท่าใด ก็จะเป็น
 ขอบเขตต่อการพัฒนาหลักสูตรได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น แนวคิดในการหารูปแบบของ
 หลักสูตรนั้นสามารถทำได้หลายวิธี เช่น วิธีการศึกษารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรและการสอนที่
 เป็นหลักคือ classic curriculum และรูปแบบพัฒนานิยมหรือร่วมสมัย (progressivism
 or contemporary) ที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบันเพื่อที่จะนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบของการ
 พัฒนาหลักสูตรและการสอน ให้เข้ากับสิ่งที่ต้องการและเป็นจริงมีความเป็นไปได้มากที่สุด

ตามรูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Tyler) ตามแนวคิดของรุจิริ ภู่อาระ (2546,
 หน้า 161-162) สรุปได้ไว้ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย มีการศึกษาข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาประกอบกำหนด
 จุดมุ่งหมายนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาสังคม ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อและแนวปฏิบัติใน
 การดำรงชีวิตในสังคม โครงสร้างที่สำคัญทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่เราจะต้องหา
 คำตอบว่าในสังคมนี้ต้องการจัดการศึกษาเพื่ออะไร และจะจัดการศึกษาสำหรับใคร โดยเฉพาะ
 การเปลี่ยนแปลงพัฒนาผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการขอคำแนะนำจากนักวิชาการแต่ละสาขา
 หรือผลการวิจัยที่สรุปให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรจัดการเรียนการสอนแล้วนำมา
 ประมวลเข้าด้วยกันเป็นจุดมุ่งหมายชั่วคราวขึ้นมา แล้วจะต้องหาวิธีการและเกณฑ์จากทฤษฎี
 การเรียนรู้ ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาสังคมมาถ่วงถ่วงจุดมุ่งหมายชั่วคราวนั้นเพื่อให้ได้มา
 เป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของหลักสูตร

2. การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเลือกและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่คาดหวังจะให้ผู้เรียนมีประสบการณ์นั้นอย่างไร มีกิจกรรมที่จัดทั้งในการเรียนการสอนและส่วนเสริมหลักสูตรนั้นมีอะไร ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปเพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ไทเลอร์ได้เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ได้

2.1 ผู้เรียนควรมีโอกาสฝึกพฤติกรรม และเรียนรู้เนื้อหาตามที่อยู่ในจุดประสงค์

2.2 กิจกรรมและประสบการณ์นั้น ควรจะทำให้ผู้เรียนพอใจที่จะปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ได้ระบุไว้ในจุดประสงค์

2.3 กิจกรรมและประสบการณ์นั้น ควรจะอยู่ในข่ายความพอใจที่พึงปฏิบัติได้

2.4 กิจกรรมและประสบการณ์หลายๆ อาจนำไปสู่จุดประสงค์เพียงข้อเดียว

2.5 ในทำนองเดียวกันกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้เพียงหนึ่งอย่างอาจตอบสนองจุดประสงค์หลายๆ ข้อได้

นอกจากนั้นไทเลอร์ ยังเน้นเกี่ยวกับการพิจารณาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ว่า ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ในด้านเวลาต่อเวลา และเนื้อหาต่อเนื้อหา เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง (vertical) กับแนวนอน (horizontal) ซึ่งมีเกณฑ์ในการจัดดังนี้

1. ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งขององค์ประกอบหลักของตัวหลักสูตรจากระดับหนึ่งไปยังอีกระดับหนึ่งที่สูงขึ้นไป เช่น ในวิชาทักษะต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อยๆ และต่อเนื่องกัน

2. การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง ความสัมพันธ์แนวตั้งขององค์ประกอบหลักของตัวหลักสูตรจากสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนไปสู่สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง หรือจากสิ่งที่มีความง่ายไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลังเพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. บูรณาการ (integration) หมายถึง ความสัมพันธ์ในแนวนอนขององค์ประกอบหลักของตัวหลักสูตร จากหัวข้อเนื้อหาหนึ่งไปยังอีกหัวข้อเนื้อหาหนึ่งของรายวิชาหรือจากรายวิชาหนึ่งไปยังอีกรายวิชาอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกัน การเรียนรู้จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์แวดล้อม

4. การประเมินผล เพื่อตรวจสอบว่าการจัดการเรียนรู้ได้บรรลุตามจุดประสงค์ตามที่กำหนดไว้หรือไม่สมควรจะมีการปรับแก้ในส่วนใดบ้างควรพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

4.1 กำหนดจุดประสงค์ที่จะวัดและพฤติกรรมที่คาดหวัง

4.2 วัดและวิเคราะห์สถานการณ์ที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมเหล่านั้น

4.3 ศึกษาสำรวจข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องมือที่จะวัดพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม

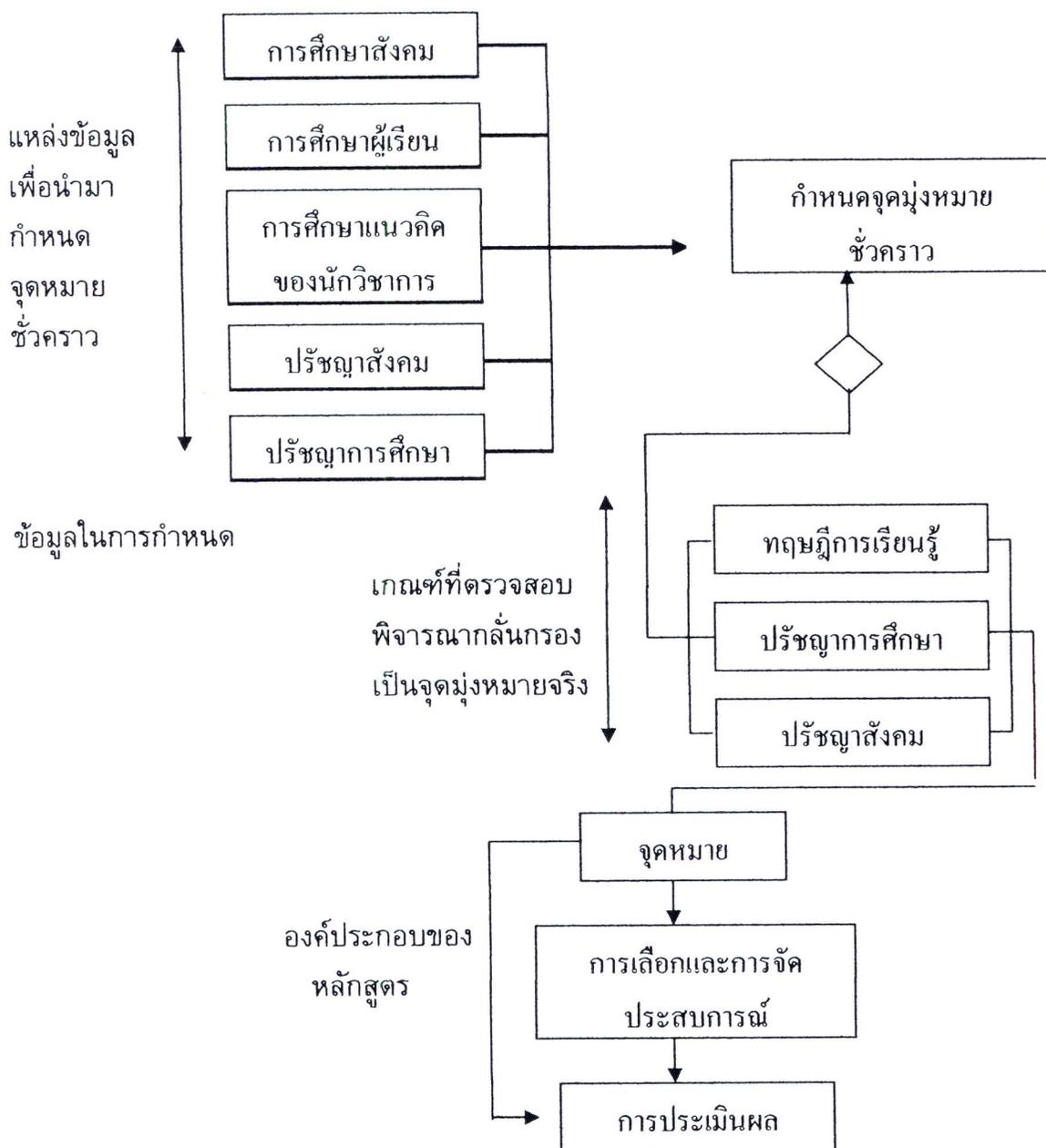
4.4 ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ความเป็น

ปรนัย (objectivity) ความเชื่อมั่นได้ (reliability) ความเที่ยงตรง (validity)

4.5 การพิจารณาผลการประเมินให้เป็นประโยชน์เพื่ออธิบายผลการเรียนรู้เป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม การอธิบายถึงส่วนดีของหลักสูตรหรือสิ่งที่จะต้องปรับแก้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

1. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์

สูนีย์ ภูพันธ์ (2546, หน้า 165) กล่าวว่าจากรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรและการสอนของไทเลอร์ เมื่อได้วิเคราะห์แล้วจะพบว่า การพัฒนาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการมีส่วนคล้ายกับวิธีการของไทเลอร์มาก เช่นการกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร ไทเลอร์ได้ใช้สังคมปัจจุบันเป็นพื้นฐานและการจัดการศึกษาของเราในปัจจุบันนี้ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์สังคมจนสรุปออกมาเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาว่าเป็น “การศึกษาเพื่อพัฒนาคนและทำประโยชน์ให้กับสังคม” แนวคิดของไทเลอร์ได้สนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน และนอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้ของผู้เรียนอีกด้วยไทเลอร์ได้วางรูปแบบโครงสร้างของหลักสูตรโดยใช้วิธี means and ends approach ดังภาพ 2

ภาพ 2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์
ที่มา : ไทเลอร์ (Tyler, 1950, p.5)

2. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ (Taba, 1962, pp.422 – 425) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรจากแนวคิดของทาบ จะเริ่มที่จุดใดจุดหนึ่งก่อนก็ได้แต่จะต้องศึกษาให้ครบกระบวนการทั้ง 7 ของแนวคิดที่เสนอไว้ ดังนี้

2.1. ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการ (diagnosis of needs) สํารวจสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคมและผู้เรียน

2.2. กำหนดจุดมุ่งหมาย (formulation of objectives) กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน หลังจากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการแล้ว

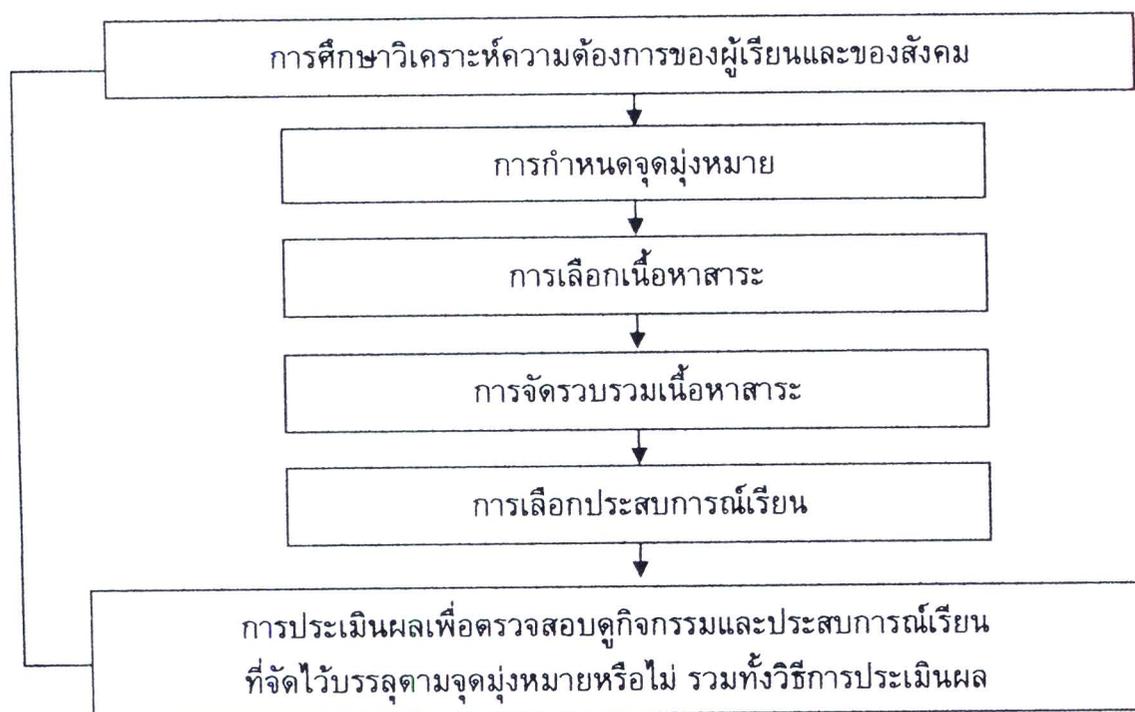
2.3. เลือกเนื้อหาสาระ (selection of content) จุดมุ่งหมายที่กำหนดแล้วจะมีส่วนช่วยในการเลือกเนื้อหาสาระ ซึ่งนอกจากจะต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย วย ความสามารถของผู้เรียนแล้ว ยังต้องมีความเชื่อถือได้ และมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วย

2.4. จัดรวบรวมเนื้อหาสาระ (organization of content) เนื้อหาสาระที่เลือกได้ยังต้องนำมาจัดลำดับโดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง และความยากง่ายของเนื้อหา วุฒิภาวะ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

2.5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (selection of learning experiences) ครูผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2.6. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (organization of learning experiences) ประสบการณ์การเรียนรู้ควรจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระและความต่อเนื่อง

2.7. กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล (determination of what to evaluate and of the ways and means of doing it) คือการตัดสินใจว่าจะต้องประเมินอะไร เพื่อตรวจสอบผลว่าบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไร ตามแผนภาพ 3

ภาพ 3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา

ที่มา: ปราโมทย์ จันทรเรือง (2548, หน้า 42)

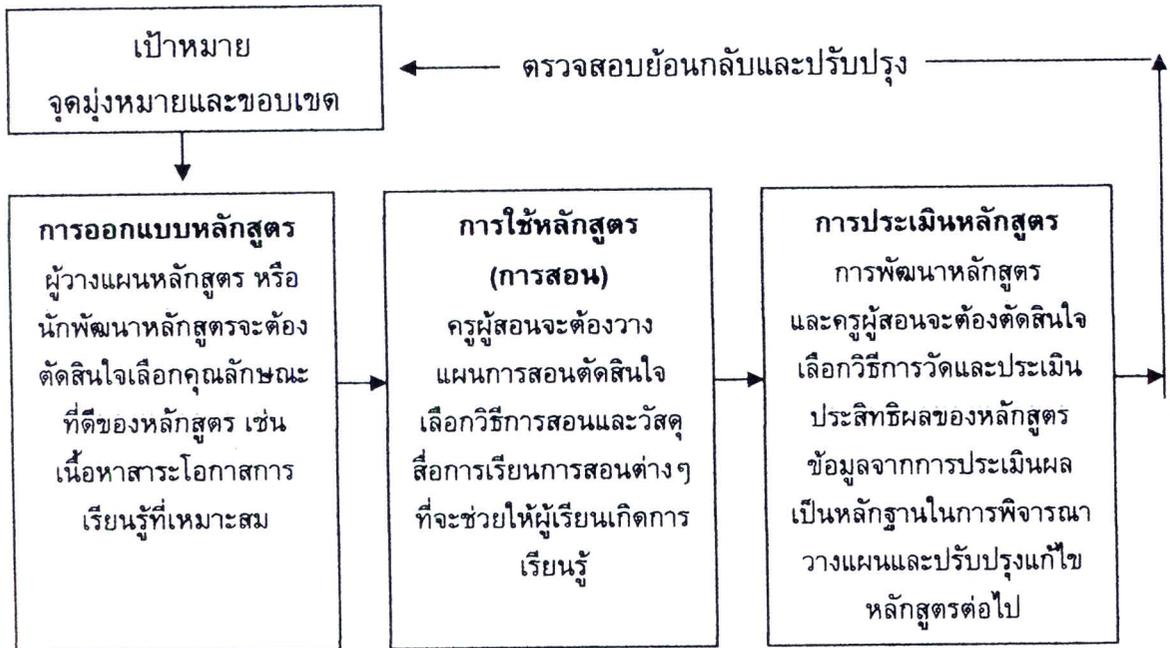
3. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Galen L. Saylor and William M. Alexander) เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ ได้ศึกษาแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ และทาบ และนำมาปรับขยายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคลมากขึ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้ (Saylor, & Alexander, 1981, pp. 2-3)

3.1 กำหนดเป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขต (goals, objectives, and domains) นักพัฒนาหลักสูตรควรกำหนดเป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นสิ่งแรก เป้าหมายแต่ละประเด็นควรบ่งบอกเพียงขอบเขตหนึ่งของหลักสูตร (a curriculum domain) เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ได้เสนอขอบเขต 4 ขอบเขตที่สำคัญที่ควรให้ความสนใจ ซึ่งได้แก่ พัฒนาการส่วนบุคคล (personal development) มนุษยสัมพันธ์ (human relation) ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (continued learning skill) และความชำนาญเฉพาะด้าน (specialization) อย่างไรก็ตามอาจจะมีขอบเขตที่สำคัญอื่นๆอีก ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรหรือผู้วางแผนหลักสูตรอาจจะพิจารณาตามความเหมาะสมกับผู้เรียน และลักษณะของสังคม เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และขอบเขตต่างๆ จะได้รับการคัดเลือกจากการพิจารณาตัวแปรภายนอก (external variables) อย่างรอบคอบ ตัวแปรดังกล่าวได้แก่ ทักษะและความต้องการของสังคม ข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐ และข้อค้นพบจากงานวิจัยต่างๆ ปรัชญาของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร เป็นต้น

3.2 การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) มีการวางแผนออกแบบหลักสูตรตัดสินใจเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือกมาแล้ว

3.3 การใช้หลักสูตร (curriculum implementation) หลังจากที่ได้ตัดสินใจเลือกรูปแบบของหลักสูตร (curriculum design) ก็จะเป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปใช้ โดยครูผู้สอนควรมีการวางแผนและจัดทำแผนการสอน (Instructional Plans) ในรูปแบบต่างๆ ครูผู้สอนจะเลือกวิธีการสอนและวัสดุสื่อการเรียนการสอน ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ได้กำหนดไว้

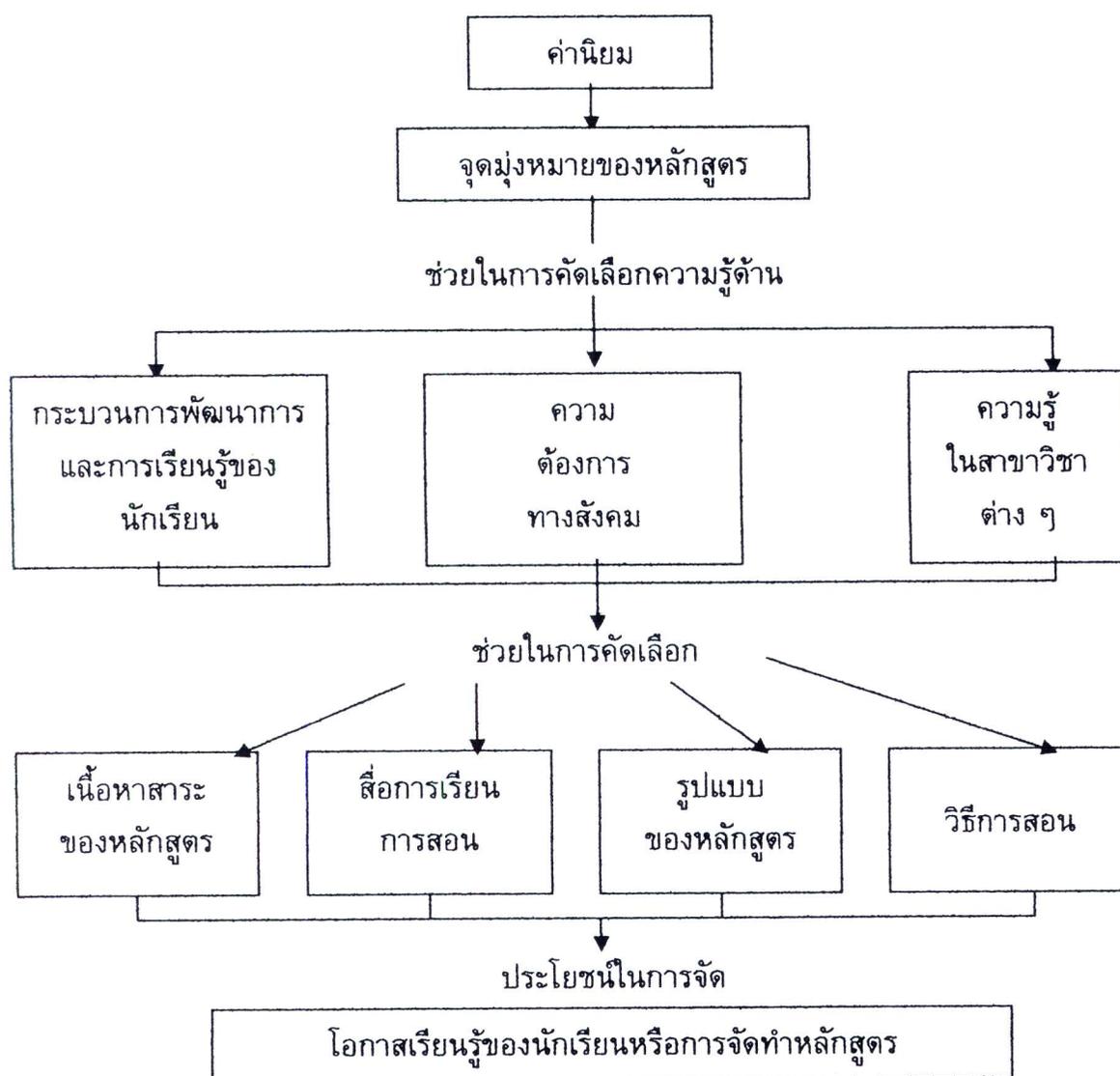
3.4 การประเมินผลหลักสูตร (curriculum evaluation) การประเมินผลหลักสูตรจะเป็นขั้นตอนสุดท้ายของรูปแบบนี้ นักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนจะต้องตัดสินใจเลือกเทคนิคการประเมินผลที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร กล่าวอีกนัยหนึ่งคือสามารถบอกได้ว่า หลักสูตรบรรลุตามเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลหลักสูตรควรเน้นที่การประเมินตัวหลักสูตร คุณภาพของการสอนและพฤติกรรมทางการเรียนของผู้เรียน ผลจากการประเมินด้วยเทคนิควิธีการประเมินที่เลือกแล้วนี้ จะช่วยให้นักพัฒนาหลักสูตรสามารถตัดสินใจได้ว่าจะยังคงใช้หลักสูตรนี้ต่อไป ควรปรับปรุงแก้ไข หรือควรยกเลิกหลักสูตรดังกล่าว ดังภาพ 4

ภาพ 4 รูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเชเลอร์และอเล็กซานเดอร์
ที่มา : ปราโมทย์ จันทรเรือง (2548 ข, หน้า 43)

4. รูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อกซ์ (Robert. S. Fox)

ฟ็อกซ์ ได้เสนอรูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรดังนี้คือ นักพัฒนาหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจากค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะช่วยในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและการเรียนรู้ของนักเรียน ความต้องการทางสังคม และความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ความรู้ทั้ง 3 ประเภทนี้ เป็นแนวทางแก่นักพัฒนาหลักสูตรในการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน รูปแบบของหลักสูตร และวิธีการสอน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้จัดโอกาสการเรียนรู้แก่นักเรียนหรือการจัดทำหลักสูตรนั่นเอง ดังภาพ 5

ภาพ 5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อกซ์

ที่มา : สุภวรรณ สิงห์คะ (2545, หน้า 54)

1.5 การประเมินหลักสูตร

มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนอกจากจะใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามมาตรฐานแล้ว ยังใช้เป็นกรอบในการวัดและประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการมีความสามารถ และมีความสำเร็จทางการเรียนในระดับใด เพื่อนำผลมาใช้ในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งสถานศึกษาจะต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งในระดับชั้น ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับชาติ รวมทั้งรับการประเมินจากภายนอกด้วย

เนื่องจากการเรียนในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม มุ่งให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ แสวงหาความรู้ มีการทำโครงการ/โครงการ เป็นผู้ผลิตผลงาน รวมทั้งมีการทำงานกลุ่ม และการจัดทำแฟ้มสะสมงาน (portfoliol) ด้วย ดังนั้นการวัดประเมินผลการเรียนรู้ดังกล่าวจะเน้นการประเมินผลจากสภาพจริง (authentic assessment) อันเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการค้นหาความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน รวมทั้งสามารถประเมินคุณลักษณะพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน อันเป็นแนวทางที่พัฒนาผู้เรียนได้เต็มศักยภาพ เพื่อบรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดการวัดและประเมินผลจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายที่สอดคล้องเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องควบคู่ผสมผสานไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการประเมินจะครอบคลุมความรู้ ทักษะ ความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงานสะท้อนการสั่งสมการเรียนรู้ของผู้เรียนมาอย่างต่อเนื่องการวัดและประเมินผลจะต้องกระทำในหลายบริบท อันได้แก่ ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมิน ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน รวมทั้งผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการประเมินและแสดงความคิดเห็น

ในการวัดและประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เน้นความสามารถและคุณลักษณะที่แท้จริงของผู้เรียน จะต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น

1. การทดสอบ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้ ความคิด ความก้าวหน้าในสาระการเรียนรู้ มีเครื่องมือวัดหลายแบบ เช่น แบบเลือกตอบ แบบเขียนตอบ บรรยายความ แบบเติมคำสั้น ๆ แบบถูกผิด แบบจับคู่ เป็นต้น
2. การสังเกต เป็นการประเมินพฤติกรรม อารมณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียน ความสัมพันธ์ในระหว่างทำงานกลุ่ม ความร่วมมือในการทำงาน การวางแผน ความอดทน วิธีการแก้ปัญหา ความคล่องแคล่วในการทำงาน การใช้เครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ในระหว่างการเรียนรู้การสอน และการทำกิจกรรมต่าง ๆ การสังเกตนั้นครูผู้สอนสามารถทำได้ตลอดเวลา ซึ่งอาจจะมีการสังเกตอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดเวลาและบุคคลที่จะสังเกต หรือการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการซึ่งเป็นการสังเกตโดยทั่วไปไม่เฉพาะเจาะจง โดยครูผู้สอนจัดทำเครื่องมือประกอบการสังเกตโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบของสิ่งที่สังเกต กำหนดเกณฑ์และร่องรอยที่จะใช้เป็นแนวทางในการสังเกตด้วย แล้วจัดทำเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) แบบประมาณค่า (rating scale) เป็นต้น
3. การสัมภาษณ์ เป็นการสนทนาซักถามพูดคุยเพื่อค้นหาข้อมูลที่ไม่อาจพบเห็นอย่างชัดเจน ในสิ่งที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติในการทำงานโครงการ/โครงการ การทำงานกลุ่ม กิจวัตรประจำวัน ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์อาจเป็นตัวผู้เรียนเอง เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนด้วย การสัมภาษณ์อาจทำอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดวัน เวลา และเรื่องที่สัมภาษณ์

อย่างแน่นนอน และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุยไม่เฉพาะเจาะจง โดยครูผู้สอนจะต้องตั้งข้อคำถามไว้ล่วงหน้าเพื่อจะได้พูดคุยได้ตรงประเด็น

4. การประเมินภาคปฏิบัติ เป็นการประเมินการกระทำ การปฏิบัติงานเพื่อประเมิน การสร้างผลงานชิ้นงานให้สำเร็จ การสาธิต การแสดงออกถึงทักษะและความสามารถที่ผู้เรียนให้ปรากฏในงานที่ตนสร้างขึ้น การประเมินภาคปฏิบัติจะต้องจัดทำเครื่องมือประเมิน โดยครูผู้สอนจัดทำประเด็นการประเมิน และองค์ประกอบการประเมิน และจัดทำเครื่องมือประกอบการประเมินด้วย เช่น scoring rubric, rating scale และ checklist เป็นต้น

5. scoring rubric เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเด็นที่จะประเมิน เพื่ออธิบายลักษณะของคุณภาพงานหรือการกระทำเป็นระดับคุณภาพหรือปริมาณ หรือระดับความสามารถ เพื่อเป็นแนวทางในการประเมิน และเป็นข้อมูลสำคัญแก่ครูผู้สอน ผู้ปกครอง หรือผู้สนใจอื่น ๆ ได้ทราบว่าผู้เรียนรู้อะไร ทำได้มากเพียงใด มีคุณภาพผลงานเป็นอย่างไร โดยผู้ประเมินอาจจะให้คะแนนเป็นภาพรวม หรือจำแนกองค์ประกอบก็ได้

6. การประเมินแฟ้มสะสมงาน (portfolio assessment) เป็นการประเมินความสามารถในการผลิตผลงาน การบูรณาการ ความรู้ ประสบการณ์ ความพยายาม ความรู้สึก ความคิดเห็น ของนักเรียนที่เกิดจากการสะสม รวบรวมผลงาน การคัดเลือกผลงาน การสะท้อนความคิดเห็น ต่อผลงาน รวมทั้งการประเมินผลงาน การประเมินแฟ้มสะสมผลงานจะประเมินการจัดการ ความคิดสร้างสรรค์ หลักฐานแสดงความรู้ความสามารถในผลงานอันแสดงถึงความสัมฤทธิ์ผล ศักยภาพของผู้เรียนในสาระการเรียนรู้นั้น

จากสาระสำคัญของทฤษฎี หลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษา เป็นเครื่องมือ และเป็นตัวกำหนดแนวปฏิบัติ ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอนี้ เพื่อให้ทันกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจที่กำลังเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ตลอดจนการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 4 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพและในมาตรา 27 ซึ่งได้กำหนดว่า ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้สถานศึกษาร่วมกับชุมชน องค์การต่าง ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยการจัดการกระบวนการเรียนการสอนภายในชุมชนให้ผู้เรียน โดยใช้กระบวนการในการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ ในชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความหมายความสำคัญขั้นตอน วิชาการในการพัฒนาหลักสูตร แนวทางในการประเมินผลหลักสูตรตลอดจนการจัดการงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1. ความสำคัญ

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทุกคนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาต้องเรียน ทั้งนี้เพราะกลุ่มสาระการเรียนรู้นี้ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันบนโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างกันอย่างหลากหลาย การปรับตัวเองกับบริบทสภาพแวดล้อม ทำให้เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคม มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามในแต่ละด้านดังนี้

ด้านความรู้

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอด และหลักการสำคัญๆ ในสาขาวิชาต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น โดยการจัดการเรียนรู้ในลักษณะ บูรณาการหรือ สหวิทยาการ

ด้านทักษะและกระบวนการ

ในการเรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น ผู้เรียนควรจะได้พัฒนากระบวนการต่างๆ จนเกิดทักษะและกระบวนการดังนี้

ทักษะการคิด เช่น การสรุปความคิด การแปลความ การวิเคราะห์หลักการ และการนำไปใช้ ตลอดจนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ทักษะการแก้ปัญหา ตามกระบวนการทางสังคมศาสตร์ กระบวนการสืบสอบ เช่น ความสามารถในการตั้งคำถามและการตั้งสมมติฐานอย่างระบบ การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมติฐานและสรุปเป็นหลักการ

ทักษะการเรียนรู้ เช่น ความสามารถในการแสวงหาข้อมูลความรู้โดยการอ่าน การฟัง การสังเกต ความสามารถในการสื่อสารโดยการพูด การเขียน และการนำเสนอ ความสามารถในการตีความ การสร้างแผนภูมิ แผนที่ ตารางเวลา และการจัดบันทึก รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศต่างๆ ให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้

ทักษะกระบวนการกลุ่ม เช่น ความสามารถในการเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงาน กลุ่ม มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ สร้างสรรค์ผลงาน ช่วยลดข้อขัดแย้ง และแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านเจตคติและค่านิยม

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาเจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง ฟังตนเอง เชื่อสัจธรรม มีวินัย มีความกตัญญูรักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่น เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่าอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การปกครองของศาสนา และการปกครองของในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ด้านการจัดการและการปฏิบัติ

กิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวม ๆ แล้วจะพบว่า ความสำคัญของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม มีทักษะกระบวนการต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดีแล้ว ยังช่วยให้นำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคมได้ ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

หลักการ

เพื่อให้การศึกษาระดับพื้นฐานเป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรศึกษาระดับพื้นฐานไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

- 2.1 ภาษาไทย
- 2.2 คณิตศาสตร์
- 2.3 วิทยาศาสตร์
- 2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา
- 2.6 ศิลปะ
- 2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 2.8 ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ ซึ่งในเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระการเรียนรู้ ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้นสถาบันสามารถกำหนดเพิ่มขึ้นมาได้ ให้สอดคล้องและสนองตอบศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ที่เป็นข้อกำหนดคุณภาพผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้สถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

การจัดหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในการพัฒนาผู้เรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สำหรับผู้เรียนทุกคน ทุกกลุ่มเป้าหมายสามารถปรับใช้ได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งในระบบ นอกกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย

ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 2 และปีที่ 4 – 6 การศึกษาระดับนี้เป็น ช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ หลักสูตรที่จัดขึ้น มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิด วิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งใน ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม

3. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการ กำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็น สำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตาม ความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน จะขอยกมาเฉพาะกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ 1 : ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 : เข้าใจประวัติศาสตร์ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือ ศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2 : ยึดมั่นในศิลปกรรม การกระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส 1.3 : ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของ พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2 : หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 : ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี ตามกฎหมาย ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 : เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข

สาระที่ 3 : เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 : เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเศรษฐกิจอย่างพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 : เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 : ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 : เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 : เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ในแง่ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 : เข้าใจความเป็นมาของชาติ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 : ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 : เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ ตระหนักความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏในระวางที่ ซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาข้อมูล ภูมิสารสนเทศ อันจะนำไปสู่การใช้ และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 : เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมและมีจิตสำนึก อนุรักษ์ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. แนวการจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 การจัดการเรียนรู้ต้องสนองตอบต่อความสนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้ ทั้งนี้ในแต่ละคาบเรียนนั้นไม่ควรใช้เวลานานเกินความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาต้องจัดการเรียนรู้ให้ครบทุกกลุ่มสาระในลักษณะบูรณาการที่มีภาษาไทยและคณิตศาสตร์เป็นหลัก เน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง มีความสนุกสนาน ได้ปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ทักษะพื้นฐานการติดต่อสื่อสารในการคิดคำนวณ การวิเคราะห์ และพัฒนาลักษณะนิสัยและสุนทรียภาพ

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 การจัดการเรียนรู้มีลักษณะคล้ายกับช่วงชั้นที่ 1 แต่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจ มุ่งเน้นทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม การสอนแบบบูรณาการ โครงการ การใช้หัวเรื่องในการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิด

ทักษะในการคิด การค้นคว้า แสวงหาความรู้ สร้างความรู้ด้วยตนเอง สามารถสร้างสรรค์ผลงาน แล้วนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น (กรมวิชาการ, 2545, หน้า 5-22) กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับประถมศึกษา ช่วงชั้นที่ 2 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6)

ในระดับชั้นประถมศึกษาช่วงชั้นที่ 2 ผู้เรียนควรจะได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคที่อยู่อาศัยในประเทศไทยกับของภูมิภาคอื่นของโลก การศึกษาเช่นนี้จะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาแนวคิดเรื่องภูมิภาค เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาคซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกเมื่อได้เรียนในช่วงชั้นที่สูงขึ้นต่อไป

การศึกษากลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในปีแรกของช่วงชั้นนี้ อาจเริ่มตั้งแต่ การศึกษาเรื่องราวของจังหวัดและภาคของตน ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และสภาพเศรษฐกิจ ส่วนอีก 2 ปีถัดไปในช่วงชั้นประถมศึกษาช่วงชั้นที่ 2 นี้ จะเน้นการศึกษาความเป็นประเทศไทยให้มากขึ้น รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านของไทย ซึ่งไม่จำเป็นต้องศึกษาทุกประเทศอาจเลือกเป็นกรณีศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทย

ในการศึกษาประเทศอื่นในภูมิภาคต่าง ๆ ผู้เรียนจะได้พัฒนาความเข้าใจในศาสนา และค่านิยม จริยธรรม ที่ผู้คนในประเทศ นั้น ๆ ยึดถืออยู่ รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองตลอดจนประวัติศาสตร์ของประเทศเหล่านั้น ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่า สภาพสังคมในที่ต่าง ๆ มีกาลเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างไร มนุษย์มีส่วนร่วมต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อย่างไรสภาพสังคมพัฒนามาสู่ปัจจุบันอย่างไร และแนวโน้มจะเป็นอย่างไรในอนาคต ขณะที่ศึกษาเรื่องราวของจังหวัด ภาค ประเทศไทย ประเทศใกล้เคียง และภูมิภาคอื่นในโลก ในลักษณะกรณีศึกษานี้ ควรให้ผู้เรียนได้สำรวจแนวคิดต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ ประเด็นคำถามเพื่อการเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้ ได้แก่ ผู้คนในสังคมนั้นเป็นอย่างไร มีค่านิยม จริยธรรม และความเชื่ออย่างไร

(มานุษยวิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา ศาสนา และจริยธรรม)

สภาพแวดล้อมที่ผู้คนในสังคมนั้นอาศัยอยู่เป็นอย่างไร (ภูมิศาสตร์)

สังคมนั้นมีการจัดระเบียบทางสังคมอย่างไร (การเมืองการปกครอง)

ผู้คนเหล่านี้ดำเนินชีวิตกันอย่างไรในสังคมนั้น (เศรษฐศาสตร์)

สังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรจากอดีตสู่ปัจจุบัน (ประวัติศาสตร์)

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

1. นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่เร้าความสนใจเพื่อให้นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งอาจใช้วิธีอภิปราย ซักถาม หรือใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ประกอบ
2. ลงมือปฏิบัติ เป็นขั้นที่นักเรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมายซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือ เอกสาร และใบความรู้ต่าง ๆ
3. สรุปเสนอผล เป็นขั้นตอนที่ทำให้นักเรียนนำเสนอผลงานจากกิจกรรมที่ทำไว้ อาจเป็นงานเดี่ยวหรืองานกลุ่ม โดยมีผลสรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์กัน รวมทั้งมีการจัดนิทรรศการ

4. ประเมินผล เป็นขั้นที่ครูประเมินผลจากที่นักเรียนได้ทำกิจกรรม ด้วยการซักถาม ทดสอบใช้ข้อสอบแบบเลือกตอบหรืออัตนัย รวมทั้งการร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน แนวการจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้นมีดังนี้

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 การจัดการเรียนรู้มีลักษณะคล้ายกับช่วงชั้นที่ 1 แต่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจ มุ่งเน้นทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม การสอนแบบบูรณาการ โครงการ การใช้หัวเรื่องในการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิด การค้นคว้า แสวงหาความรู้ สร้างความรู้ด้วยตนเอง สามารถสร้างสรรค์ผลงาน แล้วไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

5. กระบวนการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องจัดให้เหมาะสมกับวัย และวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน ผู้เรียนต้องได้เรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งในส่วนกว้างและลึก และจัดในทุกภาคและชั้นเรียน

หลักการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. จัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ทั้งและนอกโรงเรียนได้ เป็นแนวคิด ความรู้ ที่คงทน ยั่งยืน มากกว่าที่จะศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาหรือข้อเท็จจริงที่มากมายกระจัดกระจายแต่ไม่เป็นแก่นสาร ด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมายต่อผู้เรียนและด้วยการประเมินผลที่ทำให้ผู้เรียนต้องใส่ใจในสิ่งที่เรียน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาได้เรียนรู้และสามารถทำอะไรได้บ้าง

2. จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ การบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่จะเรียน โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้าด้วยกัน บูรณาการความรู้ ทักษะค่านิยม และจริยธรรมลงสู่การปฏิบัติจริงด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อ และเทคโนโลยีต่างๆ และสัมพันธ์กับวิชาต่างๆ

3. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม จริยธรรม จัดหัวข้อหน่วยการเรียนที่สะท้อน ค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม การนำไปใช้จริงในการดำเนินชีวิต ช่วยผู้เรียนให้ได้คิดอย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

4. จัดการเรียนการสอนที่ทำทหาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในส่วนตัวตนและการเป็นสมาชิกกลุ่ม ให้ผู้เรียนใช้วิธีการสืบเสาะ จัดการกับการเรียนรู้ของตนเอง ใส่ใจและเคารพในความคิดของผู้เรียน

5. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้วินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

ครูผู้สอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคน เรียนรู้ได้ แม้ว่าอาจจะไม่ใช่เด็กทุกคนที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนในระดับที่เท่ากัน

การจัดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น ครูผู้สอนจะใช้วิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันเหมือนกับการสอนอื่นๆ เพราะเหตุว่าไม่มีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว การสอนที่ดีคือการสอนที่มีประสิทธิภาพที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการสอนและนักการศึกษาในปัจจุบันรู้ว่า การพัฒนารูปแบบการสอนแบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับครูผู้สอนซึ่งมีบุคลิกภาพต่างกัน ผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน และบริบทที่แตกต่างกันเป็นสิ่งที่ทำได้ ครูผู้สอนบางคนและนักเรียนบางกลุ่มอาจชอบใช้วิธีสอนเป็นรายบุคคล ครูบางคนและนักเรียนบางกลุ่มอาจชอบใช้วิธีสอนด้วยการอภิปราย การทำงานเป็นกลุ่มนักเรียนบางคนและบางกลุ่มอาจชอบใช้ทั้งสองวิธี อย่างไรก็ตาม ตัวครูผู้สอนเองก็ต้องมีความยืดหยุ่น ใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนบ้าง พร้อมทั้งมีการวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดีด้วย

การสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะสามารถบรรลุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ด้วยทั้งการสอนแบบบูรณาการและการสอนแบบแยกรายวิชา ด้วยเหตุผลที่ว่าการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมด้วยวิธีการบูรณาการนั้น มีเหตุผลที่สนับสนุนอย่างน้อย 3 ประการ คือ ความเหมาะสมทางด้านปรัชญา ความเหมาะสมทางด้านจิตวิทยา และความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของวิชาความรู้สมัยใหม่ กล่าวคือ

1. เหตุผลในด้านความเหมาะสมทางด้านปรัชญา เนื่องจากการจัดการศึกษามากระดับนั้นเรื่อที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จะต้องมีประโยชน์ ทั้งต่อตัวผู้เรียนและสังคมโดยรวม และผู้เรียนเองก็ต้องการความแน่ใจว่า สิ่งที่เขาถูกบังคับให้เรียนนั้นจะต้องเกิดประโยชน์แก่ตัวเองไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้นการสอนแบบบูรณาการจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งในการพัฒนาตนเองและสังคม

2. เหตุผลในด้านความเหมาะสมทางด้านจิตวิทยา การสอนแบบบูรณาการ เป็นการสอนที่พยายามจะตอบสนองธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก เนื่องจากเด็กมักจะมีโลกเป็นหน่วยเดียวแต่เด็กมักจะตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับทุกเรื่องทุกวิชาดังนั้นบทบาทของครูที่ควรจะทำก็คือ ครูผู้สอนจะต้องจัดประสบการณ์และช่วยชี้แนะ ช่วยเหลือวิธีการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่มาจากความรู้หลายๆ ด้าน หลายวิชา รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าให้แก่ผู้เรียนด้วย

3. เหตุผลในด้านความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของวิชาความรู้สมัยใหม่ปัจจุบันวิชาต่างๆ จะมีการเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกันทำให้เกิดวิชาใหม่ๆ ขึ้นหลายวิชา เช่น ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์การเกษตร ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ฯลฯ และโดยเฉพาะคำว่า “สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม” ซึ่งดูเสมือนว่าเป็นสนามวิชาที่ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ที่แยกเป็นอิสระต่อกัน แต่ในแต่ละวิชานั้นก็ยังมีเนื้อหาจากหลายสาขาวิชาอยู่ ทั้งในส่วนของสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

ขอบข่ายและลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ในการจัดทำหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คณะกรรมการสถานศึกษาที่มีหน้าที่พัฒนาหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของขอบข่ายและการจำ ลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ (Scope and Sequence) เพื่อให้การจัดสาระที่จะเรียน และ กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นลำดับตามกระบวนการเรียนรู้และธรรมชาติของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ประเทศไทยมีประชากรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นตามภูมิภาคต่างๆ เช่น ภาคเหนือ ภาคกลางภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แต่ละท้องถิ่นมีความ เป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ศิลปหัตถกรรม คติความเชื่อ และการจัดระบบความสัมพันธ์จน กลายเป็นการดำรงชีพที่แตกต่างกัน ในแต่ละชุมชนจะมีการสร้างองค์ความรู้โดยบุคคลหรือกลุ่ม ชนในชุมชนท้องถิ่น สังคมเป็นประสบการณ์ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สังคมไทยปัจจุบันไม่ ค่อยเห็นความสำคัญกัน ดังนั้นในการจัดการศึกษา จึงพบปัญหาคือ ผู้ที่เรียนจบการศึกษาแล้ว จะไม่มีความรู้เรื่องของท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งปัญหานี้ลุกลามไปถึงระดับประเทศซึ่งจะเห็นได้ จากการที่คนในประเทศเราไม่รู้จักตนเองและชาติจุดยืนของตนเองส่วนใหญ่พอจบการศึกษาแล้ว จะละทิ้งท้องถิ่นของตนไปทำมาหากินที่อื่น แต่ปัญหานี้มีที่ท่าจะมีทางออกไปในทิศทางที่ดี กล่าวคือ ได้มีการระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตราที่ 27 โดย กำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ ในส่วนที่ เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็น สมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ผู้มีส่วนร่วมการจัดการศึกษาควรที่จะพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นตนเอง และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

1. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

นักการศึกษาหลายคนให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า

สุชาติ วงศ์สุวรรณ (2538, หน้า 2) ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานหรือบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพ และความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า107) ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานหรือบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียน ตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ

กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 9) ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้

ความสามารถ ทักษะและเจตคติและคุณภาพการดำรงชีวิตโดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

ลำลี รักสุทธิ (2544, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะเจตคติและคุณภาพการดำรงชีวิต โดยพยายามใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่างๆ ของชาติบ้านเมือง

นิคม ชมภูหลง (2546, หน้า 89) ได้ให้ความหมายของ หลักสูตรท้องถิ่น ว่าหมายถึง ประสบการณ์ทั้งมวลที่โรงเรียนจัดขึ้นทั้งนอกและในห้องเรียน เพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยพยายามใช้ทรัพยากร แหล่งเรียนรู้ ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง กิจกรรมหรือมวลประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เรียนที่พัฒนามาจากหลักสูตรแม่บท เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในท้องถิ่นนั้นๆ ส่งเสริมสนับสนุนให้นำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดโดยมีครูและบุคคลในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและประเมินหลักสูตร

2. เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

แนวความคิดของนักการศึกษาหลายคนเกี่ยวกับเหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 109-110) ได้ให้เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมอย่างกว้างๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้ได้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหา สาระและประสบการณ์ ที่จำเป็น หลักการต่างๆ ไปไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับ สาระความรู้ตามสภาพแวดล้อมสังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้

1. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ การเมือง และด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีมีผลกระทบโดยตรงต่อทักษะและการดำรงชีวิตของคนทั้งในเมืองและชนบทจึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ

2. การเรียนรู้ที่ดีควรจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังที่ไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามสภาพ เศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นตน

ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นในชนบทของไทยมีอยู่มากมายและบ่งบอกความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่นทั้งหลายใช้ในการเรียนการสอน ไม่ว่าจะด้านอาชีพ หัตถกรรม เกษตรกรรม ดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน เกิดความรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน และสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 135-137) กล่าวว่า ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นมี ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทที่พัฒนาในระดับชาติ กำหนดองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตรได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสอดคล้องกับสภาพความต้องการของสังคม ลักษณะกว้างๆ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน เนื้อหาสาระและประสบการณ์บางอย่างไม่สามารถประมวลรายละเอียดตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น บางอย่างไม่อาจสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนได้

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว บางอย่างก้าวเร็วกว่าหลักสูตรแกนกลางจะพัฒนาได้ทันสำหรับคน ทั่วประเทศบางอย่างมีผลกระทบโดยตรงกับท้องถิ่น ผลทำให้ผู้เรียนเป็นค้นล้ำสมัย เรียนรู้ บางอย่างที่ไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ความรู้หรือประสบการณ์บางอย่าง พลาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น อาจทำได้โดยเขียนคำอธิบายรายวิชาขึ้นใหม่ การจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน เช่น หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือเสริมประสบการณ์

3. การเรียนรู้ที่ดีควรส่งเสริมให้มีประสบการณ์ตรง ได้พบเห็น ได้สัมผัส ได้มีส่วนร่วม เป็นการเรียนรู้ตามสภาพชีวิตจริง จึงทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตรง รวดเร็ว และสามารถนำไปใช้ได้จริง การกำหนดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องกำหนดให้สอดคล้องเหมาะสม ซึ่งหลักสูตรแกนกลางได้พยายามดำเนินการแล้วในระดับหนึ่ง ควรมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพิ่มเติม

4. การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ฯลฯ น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรแกนกลางไม่สามารถดำเนินการในสิ่งเหล่านี้ได้ จึงควรพิจารณาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความผูกพันกับท้องถิ่น

5. ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะเศรษฐกิจหรือค่านิยม เช่น ต้องการเรียนรู้การตัดเย็บเสื้อผ้า ต่อมา มีการส่งเสริมเชิงอุตสาหกรรม จึงเปลี่ยนไปเย็บจักรอุตสาหกรรม พอพบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำโรงงานปิด ต้อง

กลับมาตัดเย็บเสื้อผ้าสร้างงานเอง การปิดสอนรายวิชาเลือก จำเป็นต้องมีการสำรวจแนวโน้มของสังคม ความต้องการของประชาชน ผู้ปกครอง ผู้เรียน เพื่อเป็นการวางแผนให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริง

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาดังกล่าว พอสรุปได้ว่าเหตุผลและความจำเป็น ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นมีดังนี้คือ หลักสูตรแกนกลางได้กำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมอย่างกว้างๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกันทั่วประเทศ ทำให้กระบวนการเรียน การสอนมุ่งเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่จำเป็นอย่างกว้างๆ ไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาแวดล้อมสังคม เศรษฐกิจ ปัญหา ความต้องการของท้องถิ่นได้ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ การเมือง และ ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี มีผลกระทบโดยตรงต่อทักษะและการดำรงชีวิตของคนทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับ การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ การเรียนรู้ที่ดีควรจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังที่ไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถ ดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตตามสภาพ เศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นตน ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นในชนบทของ ไทยมีอยู่อย่างมากมายและ ปกบอความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแกนกลางไม่สามารถ นำเอาทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการ เอาทรัพยากรท้องถิ่นทั้งหลายมาใช้ในการจัดกิจกรรมเรียนการสอน ไม่ว่าจะด้านอาชีพ หัตถกรรม เกษตรกรรม ดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน เกิด ความรักและผูกพัน กับท้องถิ่นของตน และสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

3. ลักษณะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

นักการศึกษาหลายคนได้กล่าวถึงลักษณะ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้สอดคล้อง กันดังนี้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 , หน้า 114 – 120) ได้กล่าวถึงลักษณะของการพัฒนา หลักสูตรระดับท้องถิ่นว่าการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้เปิดโอกาสได้ดำเนินการได้ 5 ลักษณะดังนี้

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตร ลักษณะนี้ท้องถิ่นสามารถกระทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรประถมศึกษา และใน รายวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา และทุกกลุ่มวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและ ตอนปลาย โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหาและคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากกำหนดใน หลักสูตรแกนกลาง

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการปรับลด หรือ เพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของทุกกลุ่ม ประสบการณ์หรือในคำอธิบายให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้ เนื่องจากเนื้อหาสาระที่ระบุใน

คำอธิบายรายวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรแกนกลางจะระบุเนื้อหาที่เรียนไว้กว้างๆ การปรับรายละเอียดของเนื้อหาที่ท้องถิ่น สามารถทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา หัวข้อหรือขอบข่ายเนื้อหา และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางเปลี่ยนแปลงไป เช่น ถ้าท้องถิ่นมีปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า โรงเรียนอาจจะเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า

3. จัดคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยการจัดทำคำอธิบาย หรือทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่มีปรากฏในหลักสูตร ดังนี้ คือ ท้องถิ่นสามารถจัดทำคำอธิบายในกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ เพิ่มเติมขึ้นมาได้ในกรณีที่พบว่า เนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนนั้นไม่ปรากฏในหลักสูตร โดยเฉพาะในกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ซึ่งการเพิ่มเติมคำอธิบายดังกล่าวนั้น จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ การจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมในหลักสูตรต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์และความมั่นคงของชาติ รวมทั้งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. ปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เนื้อหาของทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือรายวิชาต่างๆ และยังคงคล้องกับสภาพท้องถิ่น ผลที่ได้มักเป็นการจัดหา รวบรวมสื่อต่างๆ ที่มีอยู่สำหรับใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้ารวมทั้งสำรวจแหล่งสื่อเพื่อนำมาใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ซึ่งท้องถิ่นจะระบุรายละเอียดการใช้และรายชื่อลงในแผนการสอน ที่จัดทำขึ้น

5. จัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัดหรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่นๆ ที่นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน กลุ่มประสบการณ์ต่างๆ ขึ้นใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาและสภาพของท้องถิ่น ทั้งนี้สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นจะพัฒนา ขึ้นมาใหม่นี้ อาจจะใช้กับคำอธิบายรายวิชาที่มีอยู่แล้ว หรือที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้

กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 10-12) ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

ในระดับประถมศึกษาจะต้องจัดการเรียนการสอนที่ยึดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นตามความเหมาะสมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาของรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาสนองความต้องการของท้องถิ่น

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ ท้องถิ่นสามารถกระทำได้ กับทุกกลุ่มประสบการณ์ ในหลักสูตรระดับประถมศึกษา และใน รายวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีทุกรายวิชา และทุกกลุ่มวิชาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและ ตอนปลาย โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหาและคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากกำหนดใน หลักสูตรแกนกลาง

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหาเป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการปรับลด หรือเพิ่มเติม รายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายของทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือในคำอธิบายรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้ เนื่องจากเนื้อหาที่ระบุในคำอธิบาย รายวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรแกนกลางจะระบุเนื้อหาที่เรียนไว้กว้างๆ การปรับรายละเอียดของ เนื้อหานี้ท้องถิ่นสามารถทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์หรือทุกรายวิชา

3. จัดทำคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยการ จัดทำคำอธิบาย หรือทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่มีปรากฏในหลักสูตร ดังนี้คือ ท้องถิ่นสามารถ จัดทำคำอธิบายในกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ เพิ่มเติมขึ้นมาได้ในกรณีที่พบว่า เนื้อหาที่ต้องการให้ ผู้เรียนนั้นไม่ปรากฏในหลักสูตร โดยเฉพาะกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพและกลุ่มประสบการณ์ พิเศษ ซึ่งการเพิ่มเติมคำอธิบายดังกล่าวนั้น จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนที่ กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากการศึกษา ระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาระดับบังคับ การจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมในหลักสูตรต้องคำนึงถึงเอกลักษณ์และ ความมั่นคงของชาติรวมทั้งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4. ปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นลักษณะนี้เป็นการปรับปรุง เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เนื้อหาของทุกกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่างๆ และสอดคล้องกับ สภาพท้องถิ่นผลที่ได้มักเป็นการจัดหา รวบรวมสื่อต่างๆ ที่มีอยู่สำหรับใช้ประกอบกิจกรรมการ เรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้ารวมทั้งสำรวจแหล่งสื่อเพื่อนำมาใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมซึ่งท้องถิ่นจะระบุรายละเอียดการใช้และรายชื่อสื่อลงในแผนการสอนที่จัดทำขึ้น

สำลี รักสุทธี (2544, หน้า 38-39) กล่าวว่าท้องถิ่นสามารถดำเนินการพัฒนาและ สร้างหลักสูตรได้ 5 ลักษณะดังนี้

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมส่งเสริมให้สอดคล้องกับสภาพความ ต้องการของท้องถิ่น โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา คาบเวลาเรียนเปลี่ยนไป

2. ปรับหรือเพิ่มรายละเอียดหัวข้อของเนื้อหา คือการปรับเปลี่ยนเนื้อหาด้วยการ เพิ่ม ลดหรือปรับรายละเอียดของเนื้อหา โดยไม่ทำให้กระทบหลักสูตรแม่บท(เวลา)

3. ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนโดยการเพิ่มเติม ดัดทอนสื่อต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อความ เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น จุดประสงค์และเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด

4. จัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่ โดยจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัดและเอกสารประกอบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพท้องถิ่น

5. จัดทำคำอธิบายรายวิชาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วยการจัดทำคำอธิบายรายวิชาหรือทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่ปรากฏในหลักสูตร

4. ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการพัฒนาหลักสูตร มีนักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวขั้นตอนหรือกระบวนการพัฒนาหลักสูตรดังต่อไปนี้

ไทเลอร์ (Tyler, 1950, p. 1) เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรโดยตั้งเป็นคำถามไว้ 4 ข้อ ดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้าง
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านี้
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. จะพิจารณาได้อย่างไรว่าวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นบรรลุแล้ว

ทาบ (Taba, 1962, p. 12) กล่าวถึงลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ขั้นที่ 1 สำรวจให้ทราบความต้องการความจำเป็นต่างๆของสังคม

ขั้นที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์ ของการศึกษาตามที่สังคมต้องการ

ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ต้องการนำมาสอน

ขั้นที่ 4 จัดระเบียบ จัดลำดับ แกะไขเนื้อหาวิชาความรู้ที่คัดเลือกมาจากขั้นที่ 3

ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งจะเสริมเนื้อหาให้สมบูรณ์

ยิ่งขึ้นและตรงตามวัตถุประสงค์ต่างๆดังกล่าวมาแล้ว

ขั้นที่ 6 จัดระเบียบ จัดลำดับ แกะไขปรับปรุงประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งจะเสริมเนื้อหาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และตรงตามวัตถุประสงค์ต่างๆดังกล่าวมาแล้ว

ขั้นที่ 7 กำหนดการวัดผลประเมิน คือดูว่าเนื้อหาวิชาประสบการณ์ใดที่จะต้องประเมินผลว่ามีการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 14) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาดังนี้

1. ศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตรว่ากำหนดสาระไว้อย่างไร และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างไร

2. วิเคราะห์ข้อบ่งชี้สาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ทั้งองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะ / กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมค่านิยม

3. ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความต้องการของชุมชนและสังคม

4. ปรับปรุงสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมในส่วนที่ต้องการจัดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

5. ตรวจสอบความสอดคล้องของสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมกับมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มวิชา และมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

6. วางแผนการจัดการเรียนการสอนตามขอบข่ายสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้สัดส่วน เวลาและหน่วยกิตตามที่หลักสูตรแกนกลางกำหนด

7. พัฒนาแนวการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 124-129) ได้เสนอขั้นตอนและวิธีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น
2. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
3. การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรระดับท้องถิ่น
4. การกำหนดเนื้อหา
5. การกำหนดกิจกรรม
6. การกำหนดคาบเวลาเรียน
7. การกำหนดเกณฑ์การวัดประเมินผล
8. การจัดทำเอกสารหลักสูตร
9. การตรวจสอบคุณภาพและการทดลองใช้หลักสูตร
10. การเสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร
11. การนำหลักสูตรไปใช้
12. การประเมินผลหลักสูตร

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544, หน้า 89-90) กล่าวว่า ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร มีดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
2. วิเคราะห์ข้อมูลที่มีความจำเป็นอันจะนำมาซึ่งการปรับปรุงหลักสูตร
3. สำรวจความต้องการและความจำเป็นของสังคม ชุมชน และผู้เรียน
4. กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาให้ตรงกับความต้องการของสังคม
5. เลือกเนื้อหาวิชาที่ต้องการนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์
6. เลือกบุคลากรที่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชานั้นๆ มารวมจัดทำหลักสูตร
7. จัดเรียงลำดับเนื้อหาความรู้ที่ได้มาจากขั้นที่ 6
8. สร้างประสบการณ์เรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาวิชาเพื่อการจัดการเรียนการสอน
9. กำหนดการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

สำลี รักสุทธี (2544, หน้า 35-36) กล่าวว่า ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมท้องถิ่น ปัญหาใกล้ตัว หรือการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่เพื่อเสริมหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งอาจจะดำเนินการในระดับโรงเรียน อำเภอ จังหวัดและการศึกษาทั้งหมดนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขั้นตอนเดียวกันดังนี้

1. จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
2. ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรแม่บท
3. ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา
4. กำหนดจุดมุ่งหมาย
5. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตร แม่บทที่พัฒนาหรือสร้างขึ้นใหม่ควรดำเนินการเลือกเนื้อหาที่มีอยู่ในหลักสูตรแกนกลางที่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
6. กำหนดรูปแบบหรือวิธีการ ควรกำหนดรูปแบบหรือวิธีการให้ชัดเจนในการพัฒนาหรือสร้างหลักสูตร ซึ่งอาจจะปรับใหม่ ทำใหม่ เพื่อเสริมหลักสูตรแม่บทได้
7. จัดทำแผนการสอน ควรสร้างแผนการสอนประกอบหลักสูตรเพื่อจะได้แนว ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป
8. จัดทำคู่มือครู ควรจัดทำคู่มือครูเพื่อจะช่วยให้ครูสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้ อย่างถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพแก่ผู้เรียนต่อไป
9. จัดทำแบบฝึกหัดหรือแบบประเมิน ควรสร้างแบบฝึกหัดหรือแบบประเมิน ประกอบหลักสูตรด้วย เพื่อผลจะตกสู่ผู้เรียนอย่างแท้จริง
10. ทดลองและใช้หลักสูตร ควรนำหลักสูตรไปทดลองใช้ให้เกิดประสิทธิผลก่อน เพื่อหาข้อบกพร่องจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไข
11. ประเมินผลการใช้ เมื่อทดลองใช้แล้วจะต้องมีการประเมินด้วยว่าหลักสูตรที่ทำ ขึ้นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่เพียงใด ควรปรับปรุงพัฒนาตรงไหน
12. ปรับปรุงแก้ไข เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาและสร้างหลักสูตร หลักสูตรจะดีไม่ดี อยู่ที่การปรับปรุงแก้ไขครั้งแล้วครั้งเล่านี้เอง
13. ขออนุญาตใช้ เมื่อจัดทำหลักสูตรสมบูรณ์และมีเอกสารประกอบหลักสูตรครบ แล้วต้องขออนุญาตใช้ต่อไป

สรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น คือ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้และเนื้อหาสาระให้กับผู้เรียนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริงทางสังคมวัฒนธรรมและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและของท้องถิ่นนั้นๆ และเป็นหลักสูตรที่ได้คิดค้น ประยุกต์มาจากสภาพแวดล้อม ชุมชน ทรัพยากร รวมทั้งบุคลากรและความสนใจ ความสามารถของนักเรียน

5. ความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น

อุดม เขยกีวงศ์ (2545, หน้า 7-8) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นดังนี้

1. ตอบสนองการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนตามสภาพปัญหาที่จริง
2. ตอบสนองความหลากหลายของปัญหา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศวัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด และทักษะ เน้นกระบวนการสอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม

3. ทำให้การเรียนมีความหมายต่อชีวิตจริง และผู้เรียนสามารถประยุกต์ไปใช้ได้ในชีวิตจริงสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง และมุ่งเน้นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ไม่แยกส่วนหรือตัดตอนเป็นท่อน ๆ ของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมทางวิชาการ โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการชี้แนะของผู้สอนอันจะนำไปสู่การคิดเป็น โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในสังคมตนเองและวิชาการอย่างเหมาะสม

4. ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้เพื่อที่จะมาใช้เป็นข้อมูลในการแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองในวันข้างหน้า รวมทั้งวิธีวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสม (คิดเป็น) กับชีวิตของตนเอง

5. ชุมชนเป็นภูมิปัญญาเบื้องต้น และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนเอง

6. ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนกับชีวิตจริงและการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตน มีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

7. ส่งเสริมความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรม การธำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การร่วมรักษาสິงแวดล้อม ก่อให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่นภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนและชาติ

8. สามารถพัฒนาเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา และเมื่อเรื่องนั้นๆ ไม่เป็นเป็นที่สนใจและต้องการของท้องถิ่นรวมทั้งล้าสมัยแล้ว สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันที

สรุปแล้วการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะในแต่ละสภาพของท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกันออกไป เช่น สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม อันมีผลต่อความต้องการและเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ ตลอดทั้งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ทั้งในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และในระดับสถานศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่จะต้องขออนุมัติตามขั้นตอนก่อนนำไปใช้

หลักสูตรท้องถิ่นที่ดีโรงเรียนจัดทำและพัฒนาขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิตสภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม ตามที่ปรากฏจริงในท้องถิ่นนั้น ควรมีเนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์ จำเป็น 5 ประการ

1. เป็นสภาพชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมของท้องถิ่น
2. เป็นสภาพปัญหาความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่น
3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น
4. ช่วยให้นักเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรักถิ่น มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น
5. ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่นักเรียนเฉพาะกลุ่มที่มีความต้องการได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

การจัดทำและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานซึ่งมีการดำเนินการดังนี้

- ศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มการพัฒนาเป็นการศึกษาสภาพของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ ว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด
- ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของท้องถิ่น เป็นการศึกษาหรือสำรวจความต้องการของผู้บริการในชุมชนหรือท้องถิ่นซึ่งได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง พ่อค้า ข้าราชการ ประชาชน ฯลฯ
- ศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาถึงสิ่งที่มีบทบาท มีอิทธิพลหรือผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ทำให้ต้องจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามสิ่งเหล่านี้กำหนด ซึ่งได้แก่ แผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายทั้งในระดับรัฐบาล กระทรวง กรมต้นสังกัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียน ปรัชญาการจัดการเรียนการสอน ฯลฯ
- ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน เป็นการศึกษาสภาพของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบริหาร บุคลากร ทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ว่ามีความพร้อมหรือไม่ในด้านใดมากน้อย
- ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรแม่บท คำอธิบายหลักสูตรว่าเปิดโอกาสให้โรงเรียนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร
- สร้างสภาพของงานตลอดแนว ขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลการศึกษาวิเคราะห์ใน 5 ขั้นตอน มาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น และกำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด

ขั้นที่ 2 การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับโรงเรียน (กรมวิชาการ, 2540)

- กำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น คือ การนำข้อมูลพื้นฐานมากำหนดความต้องการ จำเป็นโดยจัดอันดับความสำคัญของสิ่งที่จะพัฒนาหลักสูตร เช่น อาชีพ ปัญหา เศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาสังคม เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การกำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรว่าจะพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะใดในลักษณะต่อไปนี้

1. การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้สามารถทำได้กับทุกกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรประถมศึกษา โดยไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท ซึ่งกระทำได้โดยวิเคราะห์งานสอนจากการศึกษาคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาที่กำหนดเองจะทำให้ทราบว่าในแต่ละเนื้อหา รายวิชาควรมีการพัฒนาให้สอดคล้องกับท้องถิ่นได้อย่างไรผลจากวิเคราะห์คำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาจะช่วยให้สามารถเห็นวิธีการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนอะไรบ้าง

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหาเป็นการพัฒนาหลักสูตรโดยการลดหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหาจากหัวข้อหรือขอบข่ายที่ระบุไว้ในคำอธิบายทุกกลุ่มประสบการณ์หรือในคำอธิบายรายวิชาของวิชาบังคับและวิชาเลือกทุกรายวิชา ทุกกลุ่มวิชา ทั้งนี้ต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้และหัวข้อหรือขอบข่ายเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บทเปลี่ยนแปลงไป โรงเรียนและท้องถิ่นสามารถปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการได้ โดยการนำเอาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของตนมาให้ผู้เรียนได้ศึกษา หรือฝึกทักษะทั้งนี้เพราะว่าในคำอธิบายในรายวิชาของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในหลักสูตรประถมศึกษาจะระบุเนื้อหาไว้กว้างๆ โดยการกำหนดเป็นขอบข่ายหรือหัวข้อต่างๆ ไว้เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถปรับรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นได้ด้วยการเพิ่มหรือปรับได้ตามความเหมาะสม

3. ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นด้วยการปรับปรุงสื่อนี้เป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องมา จากการที่ท้องถิ่นได้ลงมือพัฒนาหลักสูตรตามลักษณะที่ 1 และ 2 มาแล้วกล่าวคือ เมื่อท้องถิ่นปรับกิจกรรมการเรียนการสอนและปรับรายละเอียดของเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการแล้ว สื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่อาจไม่สอดคล้องกับกิจกรรม เนื้อหาที่พัฒนาขึ้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกัน สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นสามารถพัฒนาเพื่อนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนประกอบด้วยหนังสือเรียน แบบฝึกหัด และหนังสือเสริมประสบการณ์ นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นที่ท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อีก เช่น สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ สื่อการเรียนที่ได้ปรับปรุงนี้จะต้องให้ผู้บริหารสถานศึกษารับทราบและให้ความเห็นก่อนนำไปใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. การจัดทำสื่อการเรียนการสอนชิ้นใหม่เป็นการพัฒนาหลักสูตร โดยการจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมแบบประสบการณ์แบบฝึกหัด หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่นๆ ขึ้นมาใหม่เพื่อนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหารายวิชาที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้ ทั้งนี้จะต้องให้ผู้บริหารให้ความเห็นชอบเช่นกัน

5. จัดทำเนื้อหา รายวิชาเพิ่มเติมชิ้นใหม่ การพัฒนาหลักสูตร ลักษณะนี้เป็นการจัดหาเนื้อหาหรือรายวิชาชิ้นใหม่หลังจากที่ศึกษาพบแล้วว่า สิ่งที่จะควรจะมีการพัฒนานั้น ไม่มีปรากฏอยู่ในหลักสูตรของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชากลุ่มวิชาใดๆ ในหลักสูตรแม่บท ซึ่งการเพิ่มเติมเนื้อหาวิชาดังกล่าวจะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาหลักสูตรทั้ง 5 ลักษณะ ที่กล่าวมาแล้วนี้ก่อนการลงมือพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนหรือท้องถิ่นจะต้องวิเคราะห์สภาพของท้องถิ่นว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใดโดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานมาประกอบการพิจารณา และในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นนั้นควรกระทำให้รูปของคณะทำงาน (กรมวิชาการ, 2540)

ขั้นที่ 4 จัดทำคำอธิบายรายวิชาหรือเนื้อหาหรือกิจกรรม เมื่อโรงเรียนตกลงใจเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาหรือปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนหรือพัฒนาวิธีสอนให้หลากหลายหรือจะทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติมแล้ว จะต้องดำเนินการจัดทำรายละเอียดดังนี้

1. กำหนดจุดประสงค์หลักสูตรหรือเรื่อง
2. จัดทำอธิบายรายวิชา เนื้อหา หรือกิจกรรม
3. จัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสิ่งต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 จัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสื่อ การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู อุปกรณ์สื่อ หนังสือเรียน เอกสารที่ทำขึ้นโดยเจาะที่ตรงกับสภาพแวดล้อม และปัจจุบันท้องถิ่นอย่างแท้จริง และพัฒนานักเรียนแต่ละคนเต็มตามศักยภาพ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนอาจช่วยจัดทำหรือจัดหา หรือขอความร่วมมือช่วยเหลือจากบุคคลในท้องถิ่น

ขั้นที่ 6 การประเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นเมื่อร่างเรื่อง เนื้อหาสาระเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรนำไปทดลองใช้และปรับปรุงพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ และเหมาะสมตามเจตนารมณ์ กล่าวคือ จัดกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นของตนเอง และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนช่วยให้นักเรียนได้รู้ มิใช่เป็นการเรียนรู้จากครูผู้สอนเท่านั้นการศึกษาจะมีผลต่อการพัฒนาชีวิต อาชีพ และสังคมท้องถิ่นอย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534 หน้า 10-12) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นว่า ท้องถิ่นจะทราบว่าการศึกษาคือควรจำเป็นสำหรับท้องถิ่นคืออะไร ท้องถิ่นจะต้องวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ว่าชุมชนมีความต้องการมีความคาดหวังที่จะให้โรงเรียนสอน จัดการสอน การบริหารอะไรและอย่างไร

2. วิเคราะห์โอกาสและข้อจำกัด หมายถึง การวิเคราะห์สภาพของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ในแต่ละด้านว่ามีสภาพเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรค และมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด มีโอกาสหรือความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาในเรื่องใดมากที่สุด

3. วิเคราะห์สิ่งที่กระทบถึงโรงเรียน หมายถึง การวิเคราะห์อุดมการณ์ อุดมคติ หรือปรัชญาของโรงเรียน ว่าโรงเรียนกำหนดเป้าหมายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนไว้ว่าอย่างไร

4. วิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อย หมายถึง การวิเคราะห์สภาพของโรงเรียนว่ามีความพร้อมในด้านใด ไม่มีความพร้อมในด้านใด

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน จะช่วยทำให้ท้องถิ่นกำหนดแผนยุทธศาสตร์ไว้ว่า การศึกษาที่ควรจะเป็นของท้องถิ่นคืออย่างไร การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรตามแผนยุทธศาสตร์และปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการจะช่วยให้ท้องถิ่นมีความมั่นใจในการพัฒนาหลักสูตรว่าเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการปรับลด หรือเพิ่มเติมเนื้อหาสาระกิจกรรมการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ และแผนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นหรือเป็นการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ ในกรณีที่เป็นความต้องการจำเป็นของท้องถิ่นที่หลักสูตรแม่บทไม่ได้กำหนดไว้ หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นได้ในลักษณะดังแผนภูมิต่อไปนี้

กล่าวโดยสรุปแล้ว การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ก่อนการลงมือพัฒนาท้องถิ่นจะต้องวิเคราะห์สภาพของท้องถิ่นว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศจากศูนย์ข้อมูลต่างๆ มาประกอบการพิจารณาเพื่อให้การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การจัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
3. การกำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์การเรียนรู้
4. การจัดทำคำอธิบายรายวิชา
5. การจัดทำแผนการสอน คู่มือครู และสื่อ
6. การประเมินเพื่อปรับปรุงและพัฒนา

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นควรดำเนินการตามขั้นตอนและการทำในรูปของ คณะทำงานใช้หลักการร่วมกันจัดร่วมกันทำ โดยวิธีการระดมสมองจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อ ต้องการให้ผลที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของท้องถิ่นใน อนาคต การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจึงถือว่าเป็นการดำเนินงานเพื่อพัฒนามากกว่าที่จะเป็นการ ดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ (กรมวิชาการ, 2540)

การควบคุมหลักสูตรระดับท้องถิ่น

กรณีที่สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรในท้องถิ่นขึ้นมา และเนื้อหาไม่ได้กำหนดไว้ใน หลักสูตรสถานศึกษา โดยความร่วมมือจาก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คณะกรรมการสถานศึกษา เขต พื้นที่การศึกษา ช่วยกันยกร่างรายละเอียดหลักสูตร แผนการจัดการเรียนรู้ เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ สื่อการเรียนการสอน เครื่องมือวัดผลแล้วจัดส่งให้เขตพื้นที่การศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาจะเสนอผ่านเพื่อขอความเห็นชอบจาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน กรมวิชาการ เพื่อขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการ การประกาศใช้หลักสูตรท้องถิ่น นั้น หรือเขตพื้นที่ศึกษานั้น โดยกรมวิชาการจะประสานงานให้กรมต้นสังกัดทราบต่อไป ผู้มีส่วน เกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สัจด์ อุทรานันท์ (2532, หน้า 38) มีความเห็นว่าอาจจะแบ่งผู้ที่มีส่วนในการพัฒนา หลักสูตรเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. กลุ่มของคณะนักพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาวิชา ครู นักพัฒนาหลักสูตรและนักวัดผลการศึกษา
2. กลุ่มของผู้ที่ให้คำแนะนำ และสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของสังคม ได้แก่ ผู้เขียนหนังสือ บุคคลทำงานในหน่วยงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป และผู้ปกครองนักเรียน
4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ ผู้เรียน และนักแนะแนวการศึกษา

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป.) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้ จำแนกออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1. บทบาทของนักวิชาการ
2. บทบาทของนักการศึกษา
3. บทบาทของโรงเรียน
4. บทบาทของนักเรียน
5. บทบาทของประชาชน

สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 38) กล่าวว่าผู้ที่มีความมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่

1. ผู้เขียนแบบเรียน
2. บุคคลที่อยู่ในวงการวิชาชีพ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา
3. บุคคลที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐบาลทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ
4. สถาบันที่มีหน้าที่ควบคุมมาตรฐานการศึกษา
5. นักเรียน
6. ครู

สรุปได้ว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตร คือ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถหลายกลุ่ม ซึ่งต่างก็มีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันออกไป สำหรับความคิดเห็นของผู้วิจัยต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรในระดับประถมศึกษาชั้นนั้น ควรประกอบด้วย บุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ และมีความผูกพันในฐานะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร การบริหารหลักสูตรและผู้ใช้หลักสูตร ทั้งนี้เพราะบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลอันถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรประถมศึกษามากกว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วย

1. นักปฏิบัติการหลักสูตร หรือคณะพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษา
2. ศึกษานิเทศก์ สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
3. ผู้บริหารโรงเรียน สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
4. ครูผู้สอน สังกัด สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
5. ผู้ปกครองนักเรียน วิทยากรในหมู่บ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งก็คือผู้บริหารโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นหน่วยงานระดับปฏิบัติที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและวิธีการนำหลักสูตรไปใช้ให้มีประสิทธิภาพนั้นก็คือ การพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น ซึ่งจะต้องเตรียมการดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 46)

1. การกำหนดปรัชญา อุดมการณ์ วัตถุประสงค์และนโยบายของโรงเรียน
2. การศึกษาสำรวจปัญหา ความต้องการของท้องถิ่น
3. การศึกษาสำรวจปัญหา ความต้องการของผู้เรียนและปกครอง
4. การศึกษาสำรวจ ความถนัด ความสามารถเฉพาะของผู้เรียน
5. การจัดแบ่งกลุ่มผู้เรียนตามความต้องการ ความถนัดและความสามารถ
6. การจัดบริการแนะแนวทางการศึกษาในเรื่อง แนวทางการศึกษา การคัดเลือก

รายวิชา

7. การจัดครู อาจารย์ การใช้ทรัพยากรภายนอกผู้สอนจากภายนอกสถานที่ช่วยในการเรียนการสอน

8. การจัดทำแผนการสอนเนื้อหาสาระ รายละเอียด เทคนิคการสอน กระบวนการ
9. การเรียนการสอน วัสดุการเรียนการสอน สื่อต่าง ๆ
10. การเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้
11. การจัดกิจกรรมเสริม
12. การจัดกิจกรรมและปัจจัยเกื้อกูลให้เกิดกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาที่

สมบูรณ์ครบวงจร

13. การติดตามช่วยเหลือนิเทศ
14. การวัดผล ประเมินผล และพัฒนา
15. การพัฒนาครู อาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

ผลดีของหลักสูตรท้องถิ่น

1. ช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายและเรียนรู้ได้เร็วเพราะเรียนรู้จากชีวิต จากสิ่งที่ใกล้ตัวมีในท้องถิ่น มีโอกาสเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
2. ช่วยให้การเรียนรู้เกิดประโยชน์เกิดความรู้ความเข้าใจในสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ศิลปะ อาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ช่วยให้เกิดความรัก ความภูมิใจในท้องถิ่น เห็นคุณค่า ของดีมีค่าในท้องถิ่นรักท้องถิ่นพอใจอยากช่วยพัฒนาท้องถิ่น
4. ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย สนองความสนใจและความต้องการของท้องถิ่นและของผู้เรียน
5. ช่วยทำให้หลักสูตรการเรียนการสอนปรับเปลี่ยนได้ตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ทันสมัยตลอดเวลา
6. ช่วยทำให้มีผลต่อการนำไปใช้ในชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีงานทำ เจริญเติบโตจะช้าลง ผลผลิตทางการเกษตรและป่าไม้ลดลง ทำให้เกิดการขาดแคลน ปัญหาและแนวทางแก้ไขในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การปรับปรุงหลักสูตรในระดับท้องถิ่นอาจจะประสบปัญหาในด้านขาดงบประมาณดำเนินการ ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทางการเงิน ซึ่งยังต้องใช้เงินจำนวนมากพอสมควรที่จะนำไปใช้ในต่าง ๆ เช่น การสำรวจข้อมูล การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การอบรมให้ความรู้บุคลากร จากการดำเนินการทดลองนำร่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาชาวบ้านตามโครงการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา ได้สรุปแนวทางการแก้ไขไว้ได้ดังตารางต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 11-12) จากปัญหาและแนวทางแก้ไข การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ ดังภาพ 6

ภาพ 6 สรุปแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ประวัติความเป็นมา

อำเภอพระพุทธบาท เดิมเคยเป็นกิ่งอำเภอ ขึ้นกับการปกครองของอำเภอบ้านหมอย จังหวัดสระบุรี ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศยกฐานะจากกิ่งอำเภอ เป็นอำเภอพระพุทธบาท เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2499 อำเภอพระพุทธบาทมีพื้นที่ 287.065 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 179,415.63 ไร่

สภาพภูมิศาสตร์ (ที่ตั้งและอาณาเขต)

ด้านเหนือ	อำเภอเมืองลพบุรี อำเภอพัฒนานิคม (จังหวัดลพบุรี)
ด้านใต้	อำเภอเสนาให้ อำเภอบ้านหมอย
ด้านตะวันออก	อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอ เสนาให้
ด้านตะวันตก	อำเภอหนองโดน

การแบ่งเขตการปกครอง

อำเภอพระพุทธบาท แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 ตำบล ซึ่งประกอบด้วย พระพุทธบาท (Phra Phutthabat) ขุนไชลน (Khun Khlon) ธารเกษม(Than Kasem) นายาว (Na Yao) พุค้ำจาน(Phu Kham Chan) เขาวง (Khao Wong) ห้วยป่าหวาย (Huai Pa Wai) พุกร่าง (Phu Krang) หนองแก (Nong Kae)

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอพระพุทธบาท

ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงมีภูเขาเป็นบางส่วน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำไร่ ทำสวน และการปลูกผัก บางส่วนสามารถทำนาได้

ประชากรของอำเภอพระพุทธบาท

ประชากรในเขตอำเภอพระพุทธบาท ตามทะเบียนราษฎรข้อมูล เมื่อเดือน เมษายน พุทธศักราช 2550 มีประชากรทั้งสิ้น 27,645 คน เป็นประชากรชาย 13,579 คน และ ประชากรหญิง 14,066 คน (นอกเขตเทศบาล)

ผลิตภัณฑ์เด่นอำเภอพระพุทธบาท

1. ทองม้วนสมุนไพร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนายาว ผู้ผลิต
2. กล้วยกวน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรพุก้ำจาน ผู้ผลิต
3. น้ำพริกต่างๆกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรธารเกษม ผู้ผลิต
4. ผ้าทอ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านดาลเสี้ยน ผู้ผลิต
5. น้ำผึ้ง กลุ่มเลี้ยงผึ้งอำเภอพระพุทธบาท ผู้ผลิต
6. ดอกไม้ประดิษฐ์ดินหอม กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ดินไทยตำบลธารเกษม ผู้ผลิต
7. ดอกไม้ดินหอม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหนองคณสี ผู้ผลิต
8. ข้าวโพดหวาน กลุ่มส่งเสริมการปลูกข้าวโพดหวานผักสด ผู้ผลิต

ประเพณีสำคัญในอำเภอพระพุทธบาท

ประเพณีแห่พระเชี้ยวแก้ว

ชาวพุทธเชื่อกันว่า "พระเชี้ยวแก้ว" นั้น เป็นพระทนต์ (ฟัน) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 4 จะมีการจัดงานของชาวอำเภอพระพุทธบาท โดยอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วจากพิพิธภัณฑสถานวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหารออกแห่ฉลองไปรอบเมืองพระพุทธบาท โดยมีความเชื่อว่า หากมีการแห่พระเชี้ยวแก้วแล้วจะสามารถบันดาลให้ประชาชนชาวพระพุทธบาทได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ทำมาค้าขายดีกันทั่วหน้า และเป็นการจัดงานประจำปีของอำเภอพระพุทธบาท

ประเพณีตักบาตรดอกไม้

นับว่าเป็นประเพณีที่สำคัญของอำเภอพระพุทธบาท โดยถือเอาวันเข้าพรรษา ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี กำหนดให้มีงานตักบาตรดอกไม้ มีประชาชนต่างพากันไปทำบุญตักบาตรเนื่องในวันเข้าพรรษาที่วัด พร้อมกับถวายเทียนพรรษาแก่วัดพระพุทธบาท ซึ่งตามประเพณีชาวพุทธทั้งหลายเมื่อเสร็จจากการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าแล้วในช่วงบ่ายของวันเข้าพรรษาจะมีการตักบาตรดอกไม้ที่บริเวณวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท ประชาชนจะพากันไปเก็บดอกไม้ชนิดหนึ่ง มีลักษณะคล้ายต้นกระชายหรือต้นขมิ้น มีดอกสีเหลือง หรือดอกสีขาว เรียกว่า "ดอกเข้าพรรษา" ซึ่งดอกไม้ชนิดนี้ชอบขึ้นตาม ไร่เขา มีเฉพาะในช่วงเข้าพรรษา ที่จังหวัดสระบุรีเพียงจังหวัดเดียวเท่านั้น และในขณะที่พระภิกษุ เดินขึ้นบันได เพื่อที่จะนำดอกเข้าพรรษาไปนมัสการรอยพระพุทธบาทนั้นชาวบ้านก็จะนำขันน้ำหรือภาชนะใส่น้ำลอยด้วยดอกพิกุล นั่งรอรออยู่ตามชั้นบันไดเพื่อคอยที่จะล้างเท้าให้แก่พระภิกษุ ด้วยความเชื่อที่จะเป็นการชำระบาปที่ได้กระทำมาให้หมดสิ้นไป

ประเพณีนมัสการรอยพระพุทธบาท

รอยพระพุทธบาทค้นพบในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้มีการสร้างมณฑปครอบรอยพระพุทธบาทไว้ ปัจจุบันรอยพระพุทธบาทตั้งอยู่ ณ บริเวณวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร ตำบลขุนโขลน แต่ละปีจะมีประชาชนมากทั้งชาวไทย ชาวต่างประเทศเดินทางไปนมัสการ ด้วยความเลื่อมใส และศรัทธา ได้กำหนดให้มีการจัดงานนมัสการปีละ 2 ครั้ง ตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 3 รวม 15 วัน และในวันขึ้น 8 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 4 รวม 8 วัน

ประเพณีเจ้าพ่อเขาดก หรือ งานแห่เจ้าพ่อเขาดก

เป็นงานประเพณีประจำปี โดยในงานนี้จะมีการแสดงอภินิหารต่างๆ ของเจ้าพ่อเขาดก ควบคู่กันไปกับการกระทำพิธีลุยไฟ แห่สิงโตล้อเกวียน และการแสดงงิ้ว ส่วนมากชาวจีนที่เป็นลูกศิษย์อยู่ทั่วประเทศ จะเดินทางมาร่วมงาน เริ่มตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 4 รวม 4 วัน ที่บริเวณวัดพระพุทธบาท ราชวรมหาวิหาร อำเภอพระพุทธบาท

3. แหล่งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอำเภอพระพุทธบาท

แหล่งทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอำเภอพระพุทธบาท (ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระบุรี, 2550)

- ป่าสงวนแห่งชาติพระพุทธบาทพุแค เป็นป่าเบญจพรรณ พื้นที่เป็นภูเขาหินปูน
- แหล่งน้ำผิวดิน คลองบ้านโพธิ์ คลองห้วยศาลเจ้า คลองลำห้วยตาชู คลองธารทองแดง คลองซับบอน คลองบ้านทราย คลองน้ำซับบ่อทอง ห้วยประดู่ คลองลำห้วยบ้านส้มป่อย คลองธารเกษม
- แหล่งกำเนิดมลพิษ โรงงานปูนซีเมนต์เขาวง โรงงานปูนซีเมนต์เอเซีย ต.พุทรา่ง โรงงานผลิตอาหารสัตว์ (บ.ทีเอสที บ.เจริญโภคภัณฑ์ ต.ธารเกษม) โรงงานฆ่าชำแหละผลิตอาหารสำเร็จรูปจากเนื้อไก่ (ซัลเวลล์) โรงงานปูนขาว/ปูนมาร์ล (บ. ปูนขาวเคมีอุตสาหกรรม บ.สระบุรีปูนขาว หจก. โซคชัยปูนมาร์ล) เหมืองแร่หินปูน/หินก่อสร้าง (บ. เหมืองหินศิริพัฒนา บ. สหศิลาเพิ่มพูน บ. รุ่งอรุณศิลา) โรงไม้ บด ย่อยหิน (บ. สหอุดมศิลา บ. สหพงษ์นภาพันท์ บ.สระบุรีวิรัตน์) ฟาร์มปศุสัตว์ ฟาร์มสุกร (หจก. ธารเกษมฟาร์ม) ST.ฟาร์ม บ.ที.เค.ฟาร์ม ศรีปทุมฟาร์ม ยุทธนาฟาร์ม สุกรทองฟาร์ม สันติฟาร์ม ฟาร์มไก่ (คาร์กิลล์สยามฟาร์ม 16,17) (ข้อมูล เม.ย. 2550)

การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

มนุษย์ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ มนุษย์จะอยู่รอดได้ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบอื่นๆ อยู่อย่างสมบูรณ์ ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ นั้น ต่างก็มีหน้าที่เฉพาะของตน มีการไหลผ่านพลังงานอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ทั้งในด้านคุณภาพหรือปริมาณ ไม่ว่าจะเป็นการนำมาใช้โดยตรงหรือใช้ทางอ้อมโดยการนำมาแปรรูปต่างๆ เพื่อเป็นปัจจัยสี่ แต่พฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์กำลังทำอยู่ในขณะนี้ กลับมาเป็นที่ทำลายทรัพยากรต่าง ๆ ไม่ว่าจะตั้งใจโดยตรงหรือไม่ตั้งใจก็ตาม อาจเกิดจากความไม่รู้เท่าทันการณ์ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของตน โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา เช่น การทำลายดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ จับสัตว์ป่า ทำให้สัตว์สูญพันธุ์ที่เกิดขึ้นนี้ ได้ลุกลามไปทั่ว มิได้เพียงแคใน ประเทศไทยเท่านั้นแต่เป็นปัญหาที่ระบาดไปทั่วโลกแล้ว ซึ่งก็อาจมีสาเหตุมาจาก การเพิ่มขึ้นของจำนวนมนุษย์ และการขยายตัวด้านทางเศรษฐกิจ ที่มีการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ที่มีผลในการทำลายสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก รวมทั้งผู้ที่นำสิ่งต่างๆ มาใช้นี้ ก็ใช้อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์นำไปใช้อย่างผิดๆ อย่างขาดความระมัดระวัง ความรอบคอบ ทำให้ปริมาณทรัพยากรธรรมชาติลดลงโดยที่มนุษย์ไม่ได้ตั้งใจ หรือ อาจจะคิดว่าสิ่งเหล่านั้นจะไม่ส่งผลกระทบต่อตัวเอง ทั้งๆ ที่สิ่งเหล่านั้น มีผลต่อตัว เราโดยตรง หรือ อาจจะมีผลต่อคนในรุ่นลูกหลานของเรา

ฉะนั้น ปัญหาทรัพยากรเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทุกคนสมควรที่จะใส่ใจเป็นอย่างมาก ควรที่จะศึกษา เกี่ยวกับความสำคัญ ประโยชน์ต่างๆ ของทรัพยากรเหล่านี้ เพื่อที่จะได้เห็นคุณค่า และรู้

ว่าควรที่จะดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป トラบรันลูกรันหลานของตน (ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระบุรี, 2550)

1. ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระบุรี (2550) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์นั่นเอง

- สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศ น้ำ ดิน แร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลก (พืช และสัตว์) ฯลฯ
- สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สาธารณูปการต่างๆ เช่น ถนน ซลประทาน เขื่อนกั้นน้ำ ฯลฯ หรือระบบของสถาบันสังคมมนุษย์ที่ดำเนินชีวิตอยู่ ฯลฯ

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ (สิ่งแวดล้อม) ที่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ได้แก่ บรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ หุ่นหญา สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน และกำลังแรงงานมนุษย์ เป็นต้น

โดยคำนิยามแล้ว จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม แต่สิ่งแวดล้อมทุกชนิดไม่เป็นทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งอาจกล่าวสรุป ได้ว่าการที่จะจำแนกสิ่งแวดล้อมใดๆ เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ

- ประการแรก เกิดจากความต้องการของมนุษย์ ที่จะนำสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง
- ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงตาม กาลเวลา ถ้ายังไม่นำมาใช้ก็เป็นสิ่งแวดล้อม แต่ ถ้านำมาใช้ประโยชน์ได้ก็จะกลายเป็นทรัพยากรธรรมชาติในช่วงเวลานั้นๆ
- ประการที่สาม สภาพภูมิศาสตร์ และความห่างไกลของสิ่งแวดล้อม ถ้าอยู่ไกลเกินไปคนอาจไม่นำมาใช้ ก็จะไม่สามารถแปรสภาพเป็นทรัพยากรธรรมชาติได้

2. ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ

ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระบุรี (2550) ได้ให้ความสำคัญของทรัพยากร ดังนี้ ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ ของมวลมนุษยชาติ และประเทศชาติ ทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่คอยค้ำจุนความเจริญในทุกๆ ด้านของมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าประเทศใดที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และประชาชนรู้จักหลักและวิธีการอนุรักษ์หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆ อย่างชาญฉลาดในเชิงการอนุรักษ์ประเทศนั้นๆ มักประกอบไปด้วยประชาชนที่มั่งคั่งสมบูรณ์ มีความเป็นอยู่สบาย ตรงกันข้ามกับประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ หรือประเทศที่ประชาชนไม่รู้จักวิธีการอนุรักษ์ ปล่อยให้

ให้ทรัพยากรธรรมชาติต้องสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ในไม่ช้าประชาชนของประเทศนั้นก็จะมีพบตัวเองเผชิญกับความตกต่ำทางเศรษฐกิจกระทบกระเทือน มาตรฐานการครองชีพ ความรุ่มรวยต่างๆ ก็จะตามมา ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์เป็นอยู่ช้ำช้ำน้ำ แต่ถ้าประชาชนยังใช้ทรัพยากร ธรรมชาติอย่างไม่ประหยัด และขาดการอนุรักษ์แล้ว อนาคตของประเทศก็จะตกอยู่ในฐานะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง

3. ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งมีชีวิต

ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระบุรี (2550) ได้ให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต ก็ล้วนให้เกิดประโยชน์และโทษต่อสิ่งมีชีวิตได้ทั้งสิ้น ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อสิ่งมีชีวิต ได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น น้ำ ใช้เพื่อการบริโภค และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อากาศ ใช้เพื่อการหายใจของมนุษย์และสัตว์ ดิน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตบนบก แสงแดดให้ความร้อนและช่วยในการสังเคราะห์ด้วยแสงของพืช

2. สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ จะช่วยในปรับให้สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของมันได้ เช่น ช่วยให้ปลาอาศัยอยู่ในน้ำที่ลึกมากๆ ได้ ช่วยให้ต้นกระบองเพชรดำรงชีวิตอยู่ในทะเลทรายได้

3. สิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เช่น มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่

4. สิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น เช่น เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมากเกินไป พืชจะลดจำนวนลง อาหารและที่อยู่อาศัยจะขาดแคลน เกิดการแก่งแย่งกันสูงขึ้น ทำให้สัตว์บางส่วนตายหรือลดจำนวนน้อยลง ระบบนิเวศก็จะกลับเข้าสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง

5. สิ่งแวดล้อมกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต ที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อม ในแง่ของการถ่ายทอดพลังงาน ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลายในแง่ของการอยู่ร่วมกันเกื้อกูลกัน หรือเบียดเบียนกับมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้มากมาย ในลักษณะที่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่น ใช้ประโยชน์จากดินเพื่อการเพาะปลูก ใช้ประโยชน์จากทุ่งหญ้าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ ใช้ประโยชน์จากเหมืองแร่เพื่อการอุตสาหกรรม

4. ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติมีประโยชน์มหาศาลต่อมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ละชนิดมีประโยชน์แตกต่างกัน ดังนี้

น้ำ มนุษย์ใช้ในการบริโภคอุปโภค ที่สำคัญก็คือน้ำเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นด้วย เช่น สัตว์ป่า ป่าไม้ ทุ่งหญ้า และดิน

การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่จะต้องขออนุมัติตามขั้นตอนก่อนนำไปใช้

หลักสูตรท้องถิ่นที่ดีโรงเรียนจัดทำและพัฒนาขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิตสภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม ตามที่ปรากฏจริงในท้องถิ่นนั้น ควรมีเนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์ จำเป็น 5 ประการ

1. เป็นสภาพชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมของท้องถิ่น
2. เป็นสภาพปัญหาความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่น
3. ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นให้ดีขึ้น
4. ช่วยให้นักเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น มีความรักถิ่น มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นให้มีสภาพดีขึ้น
5. ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่นักเรียนเฉพาะกลุ่มที่มีความต้องการได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

การจัดทำและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานซึ่งมีการดำเนินการดังนี้

- ศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มการพัฒนาเป็นการศึกษาสภาพของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ ว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด
- ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของท้องถิ่น เป็นการศึกษาหรือสำรวจความต้องการของผู้บริการในชุมชนหรือท้องถิ่นซึ่งได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง พ่อค้า ข้าราชการ ประชาชน ฯลฯ
- ศึกษาวิเคราะห์สิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาถึงสิ่งที่มีบทบาท มีอิทธิพลหรือผลกระทบต่ออาราจัดการศึกษา ทำให้ต้องจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามสิ่งเหล่านี้กำหนด ซึ่งได้แก่ แผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายทั้งในระดับรัฐบาล กระทรวง กรมต้นสังกัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียน ปรัชญาการจัดการเรียนการสอน ฯลฯ
- ศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน เป็นการศึกษาสภาพของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านบริหาร บุคลากร ทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ว่ามีความพร้อมหรือไม่ในด้านใดมากน้อย
- ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรแม่บท คำอธิบายหลักสูตรว่าเปิดโอกาสให้โรงเรียนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรอย่างไร
- สร้างสภาพของงานตลอดแนว ขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาผลการศึกษาวิเคราะห์ใน 5 ขั้นตอน มาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น และกำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด

2. การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ การซ่อมแซม หรือการสร้างชิ้นใหม่ (restoration)

วิธีการอนุรักษ์แบบนี้ใช้กับทรัพยากรธรรมชาติได้หลายชนิด เช่น ป่าไม้ถูกทำลายไปก็อาจปลูกขึ้นมาทดแทน หรือสัตว์ป่าสงวนที่ถูกล่าจนเกือบสูญพันธุ์ ก็อาจช่วยขยายพันธุ์เพิ่มขึ้น หรือการบูรณะวัตถุโบราณให้อยู่ในสภาพที่ดี การอนุรักษ์วิธีนี้ จะต้องคำนึงถึงสมดุลธรรมชาติด้วย ให้มีในปริมาณที่พอเหมาะการบูรณะคล้ายกับการปกป้องรักษา เพื่อให้ทรัพยากรยังคงมีอยู่ตลอดไป

3. การปรับปรุงของเดิมให้มีประสิทธิภาพหรือมีประโยชน์มากกว่าเก่า

วิธีการอนุรักษ์แบบนี้ ถือหลักปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติให้ได้ผลผลิตสูงกว่าระดับธรรมชาติ เช่น การปรับปรุงบริเวณทะเลทราย ซึ่งเดิมไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ให้ทำการเพาะปลูกได้ และมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น หรือการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ เพื่อให้สามารถใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกได้มากขึ้น และมีประสิทธิภาพ

4. การผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างเมื่อใช้หมดไปแล้ว ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ ควรใช้ทรัพยากรประเภทนี้อย่างจำเป็นมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น ต้นไม้ เมื่อตัดมาแล้วควรจะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทุกส่วนใช้ให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก ผล หรือส่วนต่างๆ

5. การนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทน

วิธีการนี้ใช้กับทรัพยากรที่มีมาก มาทดแทนทรัพยากรที่มีน้อย ใช้ทรัพยากรที่หาได้ง่ายแทนทรัพยากรที่หาได้ยาก วิธีนี้อาจประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาทดแทนก็ได้

6. การนำกลับมาใช้ใหม่

การอนุรักษ์ทรัพยากรแบบนี้ ทำให้ลดการใช้ทรัพยากรลง แทนที่จะใช้ทรัพยากรใหม่อยู่ตลอดเวลา จึงได้อาของเก่ากลับมาใช้ใหม่ เช่น ทรัพยากรประเภทโลหะต่างๆ หรือประเภทกระดาษ และแก้ว เป็นต้น

7. การประดิษฐ์ของเทียมขึ้นมาใช้

การอนุรักษ์แบบนี้จะช่วยลดการให้ทรัพยากรธรรมชาติลง เช่น การใช้ยางเทียมแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง

8. การหาประโยชน์จากสิ่งของที่เราได้เปล่า หรือลงทุนน้อย

การอนุรักษ์แบบนี้ ตัวอย่างเช่น การผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานน้ำตกจะช่วยประหยัดน้ำมันในการผลิตไฟฟ้าการใช้ความร้อนจากดวงอาทิตย์ตากแห้งผลิตผลทางการเกษตรก็มีส่วนช่วยประหยัดน้ำมัน หรือพลังงานอื่นๆ ได้ เช่นกัน

9. การตรวจสอบปริมาณ และคุณภาพของทรัพยากร

การศึกษาถึงปริมาณและคุณภาพของทรัพยากร ทำให้เรารู้จักใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดรู้จักใช้ทรัพยากรทดแทนกัน และรู้จักบำรุงรักษาทรัพยากรนั้นให้มีคุณภาพดีขึ้น

การอนุรักษ์ทางอ้อม

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสมบัติส่วนรวม ดังนั้นทุกคนควรร่วมมืออนุรักษ์ทรัพยากร โดยวิธีการต่างๆ เช่น

1. เอกชน ควรให้ความร่วมมือในรูปของสมาคมต่างๆ เช่น สมาคมสงวนพันธุ์สัตว์ป่า หรือโดยการให้ทุนสนับสนุนผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. รัฐบาลออกกฎหมายควบคุม กฎหมายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การอนุรักษ์ได้อย่างดีต่อทรัพยากรธรรมชาติเกิดผลดี กฎหมายที่ดีจะต้องไม่เปิดโอกาสให้ผู้ที่เห็นแก่ตัวได้เข้าไปทำลายประโยชน์ส่วนรวมได้ เจ้าหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัดจึงจะเกิดผลดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ให้การศึกษา การทำให้คนในสังคมมีความรู้ ความรับผิดชอบรู้ถึงประโยชน์และโทษของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อจะได้ช่วยรักษาทรัพยากร ธรรมชาติให้คงอยู่ หรือใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

6. ปัญหาและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

6.1 ทรัพยากรน้ำ (ฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสระบุรี, 2550)

พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง ที่ลุ่ม ที่ราบลุ่ม ที่ลุ่มชื้นแฉะ พรุ แหล่งน้ำต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวรหรือชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและน้ำไหล น้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็มรวมไปถึงชายฝั่งทะเลและที่ในทะเล ในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึกของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร ดัชนีคุณภาพน้ำ

1. ออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (DO = Dissolved oxygen) ปริมาณออกซิเจนในน้ำ ออกซิเจนที่ละลายในน้ำมาจากบรรยากาศ หรือ จากกระบวนการสังเคราะห์ด้วยแสงของพืช น้ำ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความกดดันของออกซิเจนในบรรยากาศสูงออกเจาก็จะละลายในน้ำได้มาก แต่จะเป็นปฏิกิริยากับอุณหภูมิของน้ำ และออกซิเจนละลายในน้ำน้อยลง โดยทั่วไปปริมาณออกซิเจนในน้ำที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตในน้ำ คือ 5 มิลลิกรัม/ลิตร หากปริมาณออกซิเจนในน้ำมีค่าต่ำกว่า 3 มิลลิกรัม/ลิตร จะเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ

2. บีโอดี (BOD = Biochemical Oxygen Demand) คือปริมาณออกซิเจนที่ถูกจุลินทรีย์ใช้ไปในสำหรับการย่อยสลายสารอินทรีย์ ชนิดที่ย่อยสลายได้ สัมพันธ์กับเวลาและอุณหภูมิ ตามมาตรฐานสากลจึงวัดค่าบีโอดีทั้งหมดในเวลา 5 วัน ที่อุณหภูมิ 20 องศาเซลเซียส ค่าบีโอดี ใช้เป็นดัชนีวัดความสกปรกของน้ำเสียหรือน้ำทิ้งจากแหล่งชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม การเกษตรกรรมและใช้กำหนดลักษณะน้ำที่ทิ้งลงสู่แม่น้ำ

แหล่งที่มาของน้ำเสีย

1. จากธรรมชาติ เกิดจากการสลายตัวของพืช และสิ่งปฏิกูลของสัตว์ในรูปของสารอินทรีย์เมื่อลงสู่แหล่งน้ำค่อยๆ สลายตัวโดยจุลินทรีย์ ทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำต่ำลง
 2. จากแหล่งชุมชน ได้แก่ น้ำเสียจากที่พักอาศัยแหล่งต่างๆ
 3. จากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นน้ำเสียที่มาจากกระบวนการต่างๆ
 4. จากการเกษตร ของเสียจากกาเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์
 5. กรดและเบส น้ำจะสะอาดมีค่า pH ความเป็นกรด - เบสเท่ากับ 7
- กระบวนการบำบัดน้ำเสียทั่วไป

1. ด้วยวิธีทางกายภาพ เป็นวิธีการใช้บำบัดน้ำเสีย ได้แก่ การตกด้วยตะแกรง การตกตะกอน การทำให้ลอย การกรอง การแยกตัวโดยการเหวี่ยง
2. โดยวิธีทางเคมี เป็นการบำบัดน้ำเสีย โดยการเติมสารเคมีลงในน้ำ หรือโดยปฏิกิริยาเคมีอื่นๆ ได้แก่ การทำให้เกิดตะกอน การเติมหรือลดออกซิเจน การฆ่าเชื้อโรค
3. โดยวิธีทางชีววิทยา เป็นการใช้ในการบำบัดน้ำเสีย โดยการกำจัดพวกสารอินทรีย์ซึ่งสามารถย่อยสลายได้โดยพวกจุลินทรีย์ คือ กระบวนการกำจัดแบบใช้ออกซิเจน และ กระบวนการกำจัดปรา เป็นระบบนิเวศที่มีรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพ ในป่ามีสิ่งมีชีวิตที่สำคัญอยู่ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สำ ได้แก่ พืช ดินไม้ใหญ่น้อยและเถาวัลย์ ไม้เลื้อย กลุ่มที่สอง ได้แก่ จุลินทรีย์ ไส้เดือน แมลง กลุ่มที่สาม ได้แก่ สัตว์ป่า

6.2 ทรัพยากรป่าไม้

ป่าดิบชื้น ลักษณะเป็นป่าที่เขียวชอุ่มอยู่ในเขตฝนตกชุกตลอดปี พบมากที่สุดทางภาคใต้ ชายฝั่งใต้ ชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงใต้ เช่น จันทบุรีภาคเหนือมีตามลำห้วยหุบเขา และไหล่เขาที่ชุ่มชื้น พรรณไม้ในป่า ได้แก่ ยางขาว ยางแดง ตะเคียน สยา ดาเสื่อ ตะแบก มะม่วงป่า

ป่าดิบแล้ง เป็นป่าไม่ผลัดใบ ป่ามีลักษณะโปร่งขึ้น ขนาดไม้เล็กกว่า พื้นที่ป่าสูงกว่าระดับน้ำทะเล 500 เมตร พบในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พรรณไม้ในป่า ได้แก่ ยางแดง ตะเคียนหิน มะค่า โกง กะบาก เคี่ยม หลุมพอ

ป่าดิบเขา เป็นป่าไม่ผลัดใบ พบบริเวณเขตเทือกเขาสูง ส่วนใหญ่อยู่บนภูเขาในภาคเหนือพื้นที่ป่าสูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,000 เมตร จัดเป็นป่าต้นน้ำลำธาร โปร่งกว่าป่าดิบชื้น อากาศค่อนข้างเย็น พรรณไม้ในป่า ได้แก่ ไม้วงศ์ก่อ มะขามป้อมดง ยมหอม พญาเสือโคร่ง สนแผง อบเชย

ป่าพรุหรือป่าบึง เป็นป่าที่มีน้ำจืดท่วมขังและขึ้นตลอดปี สภาพดินเป็นดินพรุซึ่งเกิดจากการย่อยสลายอินทรีย์สาร มีมากในภาคใต้ พรรณไม้ในป่า ได้แก่ เสม็ด สำโรง ระกำ จิก อ้อ แคม หวายน้ำ หวายโป่ง กก เฟิน

ป่าสนเขา พบในบริเวณเทือกเขาสูงและที่ราบสูงกระจายเป็นหย่อมๆ ตามภูเขา สูงกว่าระดับน้ำทะเล 750 เมตร มีมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พรรณไม้ในป่ามีไม้สนเป็นหลัก ได้แก่ สนสองใบและสนสามใบ

ป่าเบญจพรรณ เป็นป่าโปร่งประกอบด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่และขนาดกลาง หลายชนิดขึ้นปะปนกัน บางแห่งมีไม้ชั้นผสม พื้นที่เป็นดินร่วนปนทราย มีมากในภาคเหนือ พรรณไม้ในป่า ได้แก่ สัก ประดู่แดง มะค่าโมง ชิงชัน ตะแบก

ป่าเต็งรัง หรือ ป่าแดง ป่าแพะ เป็นป่าโปร่งมีต้นไม้ขนาดใหญ่ พื้นที่แห้งแล้ง ดินร่วนปนทรายหรือกรวด ลูกรัง มีมากในภาคเหนือ และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นป่าที่แห้งมากมักเกิดไฟป่าบ่อยๆ พรรณไม้ในป่า ได้แก่ เต็งรัง มะขามป้อม พะยอม ติ้ว แด้ว ประดู่แดง สมอไทย

ป่าชายหาด เป็นป่าไม้โปร่งผลัดใบ อยู่ตามหาดทรายริมทะเลที่น้ำท่วมไม่ถึง พรรณไม้ในป่า ได้แก่ สนทะเล หูกวาง กระติง โพธิ์ทะเล ดินเบ็ดทะเล มีการกำหนดสัตว์ป่าสงวน หมายถึง สัตว์ป่าที่หายาก 15 ชนิด ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ได้แก่ แมวลายหินอ่อน พะยูง เก้งหม้อ นกกระเรียน เลียงผา กวางผา ละองหรือละมั่ง สมัน กูบรี ความป่า แรด กระชู้ สมเสร็จ นกแต้วแร้วท้องดำ และนกเจ้าฟ้าหญิงสิรินธร

การใช้ประโยชน์จากป่าไม้

1. ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าโดยตรง ปัจจุบันใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ส่วนใหญ่ได้มาจากป่าไม้เช่นการนำไม้มาสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องเรือน ใช้เป็นเชื้อเพลิง เป็นอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม เนื้อที่ป่าไม้ซึ่งควรจะมีสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของประเทศ ในปัจจุบันคงเหลืออยู่ประมาณร้อยละ 20 ของเนื้อที่ของประเทศไทย

2. ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าโดยอ้อม ได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งของการหมุนเวียนสารในระบบนิเวศ ดินไม้ในป่ามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้เกิดการหมุนเวียนคาร์บอน ในโตรเจน น้ำ และแร่ธาตุอื่น

6.3 ทรัพยากรอากาศ

โลกที่เราอาศัยอยู่นี้มีชั้นบรรยากาศห่อหุ้มอยู่ มีความหนาประมาณ 1,000 กิโลเมตรแต่ชั้นบรรยากาศที่มีออกซิเจนเพียงพอสำหรับสิ่งมีชีวิตนั้นจะมีความหนาเพียง 5 – 6 กิโลเมตรเท่านั้นบรรยากาศชั้นนี้มีแก๊สต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบในสัดส่วนที่ค่อนข้างคงที่ คือ ในโตรเจน ประมาณร้อยละ 78 ออกซิเจนประมาณร้อยละ 21 คาร์บอนไดออกไซด์ร้อยละ 0.03 ไอน้ำและแก๊สอื่นๆ ในปริมาณเล็กน้อย

แหล่งที่มาของอากาศเสีย

การคมนาคม ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ทำให้มีสารที่เกิดจากการกระบวนการเผาไหม้ของเครื่องยนต์ปล่อยสู่บรรยากาศ ได้แก่ คาร์บอนไดออกไซด์ คาร์บอนนอกไซด์ ไฮโดรคาร์บอน ออกไซด์ของซัลเฟอร์ ออกไซด์ของไนโตรเจน

สารที่ก่อให้เกิดมลภาวะของอากาศ

1. อนุภาคสาร อาจเป็นของแข็ง เช่น ผุ่นละออง หรือของเหลว เช่น ละอองกรดกำมะถัน ผุ่นละออง เขม่า ควีน เป็นมลพิษทางอากาศที่รุนแรงที่สุดในกรุงเทพมหานคร ผุ่นและเขม่าเหล่านี้จะปลิวฟุ้งมาจากพื้นถนน และกองหินดินทรายในบริเวณที่มีการก่อสร้าง ยานพาหนะหลายประเภทก็ปล่อยควีนดำออกมา โดยเฉพาะรถที่ใช้ น้ำมันดีเซล โรงงานอุตสาหกรรมและโรงงานผลิตไฟฟ้าที่ไม่มีการสกัดผุ่นและเขม่าก่อนปล่อยออกสู่ภายนอก

2. คาร์บอนไดออกไซด์ ปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศเพิ่มขึ้นประมาณ 0.5 % ต่อปี ปริมาณที่เพิ่มขึ้นนี้มาจากสาเหตุใหญ่ 2 ประการ ประการแรกคือ การเผาผลาญสารอินทรีย์และเชื้อเพลิงฟอสซิลทำให้เกิดแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์เป็นจำนวนมาก อีกประการหนึ่ง คือ การที่มนุษย์ทำลายป่า

3. คาร์บอนมอนอกไซด์ การเผาไหม้ในเครื่องยนต์ทั่วไปที่เกิดอย่างไม่สมบูรณ์ ทำให้มีแก๊สคาร์บอนมอนอกไซด์ออกมา เครื่องยนต์เบนซินมีการระบายออกของแก๊สนี้มากกว่าเครื่องยนต์ดีเซล คาร์บอนมอนอกไซด์ สามารถรวมตัวกับเฮโมโกลบินในเซลล์เม็ดเลือดแดงได้ดีกว่าออกซิเจน 200-250 เท่า ทำให้เลือดที่ถูกนำไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายขาดออกซิเจน ถ้าได้รับคาร์บอนมอนอกไซด์ปริมาณน้อย ๆ จะเป็นผลให้เกิดอาการหน้ามือ วิงเวียน อ่อนเพลีย ถ้าได้รับเข้าไปมากทำให้ถึงตายได้

4. ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ เป็นแก๊สที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเมื่อภูเขาไฟระเบิด แต่ในปัจจุบันแก๊สซัลเฟอร์ไดออกไซด์ในบรรยากาศเกือบทั้งหมดเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ การเผาไหม้ น้ำมันเชื้อเพลิง จากโรงงานไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง แก๊สซัลเฟอร์ไดออกไซด์มีกลิ่นฉุนแสบจมูก และจะมีอันตรายมากขึ้นเกาะตัวกับผุ่นละอองคือทำให้แสบตา ระคายคอ แน่นหน้าอก ความชื้นและออกซิเจนในอากาศทำให้ซัลเฟอร์ไดออกไซด์กลายเป็นละอองกรดซัลฟิวริก ซึ่งเป็นฝนกรดที่เป็นอันตรายร้ายแรงต่อเนื้อเยื่อผิวหนังของร่างกาย

5. ออกไซด์ของไนโตรเจน ได้แก่ ไนตริกออกไซด์ (NO) ไนโตรเจนไดออกไซด์ และไนตรัสออกไซด์ ออกไซด์ของไนโตรเจน เกิดขึ้นจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงในเครื่องยนต์เมื่อมีออกซิเจนมาก และการเผาไหม้เกิดอย่างสมบูรณ์ และเมื่อออกไซด์ของไนโตรเจนทำปฏิกิริยากับน้ำฝนก็กลายเป็นกรดไนตริก ซึ่งหากมีความเข้มข้นมาก คือมีค่าความเป็นกรดเบสต่ำ เรียกว่า ฝนกรด ก็จะเป็นอันตรายต่อมนุษย์ สัตว์และพืช ออกไซด์ของไนโตรเจนยังเกิดจากการเผาไหม้ของถ่านหิน น้ำมันปิโตรเลียม และแก๊สธรรมชาติที่อุณหภูมิสูง ซึ่งมักจะเป็นกระบวนการในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี โรงงานแยกหรือแปรสภาพแก๊สธรรมชาติ โรงงานแก้ว ปูนซีเมนต์ และโรงไฟฟ้า เป็นต้น แก๊สไนตริกออกไซด์ไม่จัดเป็นแก๊สพิษ แต่ทำปฏิกิริยากับออกซิเจนเปลี่ยนไปเป็นไนโตรเจนไดออกไซด์ ซึ่งมีสีน้ำตาลแดง มีกลิ่นฉุน เป็นแก๊สพิษ มีอันตรายร้ายแรงต่อปอดและหลอดเลือด นอกจากนี้ยังทำให้พืชเติบโตช้ากว่าปกติ

6. สารตะกั่ว ตะกั่วเป็นโลหะหนัก มีความทนทานและสามารถอ่อนตัวได้ เมื่อได้รับความร้อนจึงทำให้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้ง่าย

7. สารอินทรีย์ที่ระเหยง่าย เช่น ไฮโดรคาร์บอน สารอินทรีย์คลอไรด์ และฟอรัมาลดีไฮด์ เป็นต้น ส่วนใหญ่ถูกปล่อยออกมาจากเครื่องยนต์โดยเฉพาะที่เห็นเป็นควันขาวจากท่อไอเสียรถจักรยานยนต์และโรงงานอุตสาหกรรมเคมี

8. เขม่าและซีเถ้า ฝุ่นละออง เขม่า ซีเถ้าเกิดจากการเผาไหม้อย่างไม่สมบูรณ์ของสารที่มีคาร์บอนเป็นองค์ประกอบ เขม่าและซีเถ้าจะแขวนลอยฟุ้งกระจายอยู่ในอากาศ

แสงอาทิตย์ที่ส่องมายังโลกประกอบด้วยรังสีอัลตราไวโอเล็ต (UV) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงคลื่น คือ A B และ C

รังสี UVA มีช่วงคลื่นยาว พลังงานต่ำ ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต อีกทั้งยังช่วยในการสร้างวิตามินในสิ่งมีชีวิต

รังสี UVC มีช่วงคลื่นสั้นที่สุด มีพลังงานสูงเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตอย่างมาก ยิ่งชั้นโอโซนถูกทำลายไปมากเท่าใด รังสี UVB และ UVC ก็สามารถส่องลงมาถึงผิวโลกได้มากขึ้น โดยเฉพาะในเขตใกล้เส้นศูนย์สูตรจะได้รับรังสีในระยะเวลาเวลามากกว่ารังสีอัลตราไวโอเล็ตช่วงคลื่นสั้น ทำให้เกิดมะเร็งในผิวหนัง ทำลายระบบภูมิคุ้มกันโรค ทำลายสารพันธุกรรม โปรตีนในร่างกายรวมทั้งดวงตา และทำให้สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กตายได้ ผลกระทบที่มีต่อพืชนั้นพบว่า การเจริญเติบโตจะช้าลง ผลผลิตทางการเกษตรและป่าไม้ลดลง ทำให้เกิดการขาดแคลนแหล่งทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นคุณลักษณะที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถของ บุคคล หลังจากได้รับมวลประสบการณ์ ซึ่งเป็นผลจากการเรียนการสอน โดย มีนักการศึกษาได้กล่าวถึง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ ดังนี้

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2543, หน้า 37) ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ว่า หมายถึง พฤติกรรมด้านความสามารถทางสติปัญญาของบุคคลเป็นสมรรถภาพทางด้านสมอง หรือสติปัญญาของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

วิภาวรรณ ร่มรินบุญกิจ (2544, หน้า 54) ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ว่า หมายถึง ความรู้ ความสามารถทางด้านสติปัญญาในการเรียนที่ต้องอาศัยความรอบรู้หรือประสบการณ์ที่ได้รับ

กู๊ด (Good, 1973, p. 6) ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง การเข้าถึงความรู้สึกรู้สึกหรือพัฒนาทักษะทางการเรียน ซึ่งโดยปกติพิจารณาจากคะแนนสอบการฝึกอบหรือคะแนนที่ได้จากการมอบหมายให้ หรือทั้งสองอย่าง

จากความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลที่ได้จากการแสดงออกทางสติปัญญาของบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม หรือการเรียนการสอน ที่สามารถวัดจากความรู้ ความสามารถของผู้เรียน

2. จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียน ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสติปัญญาหรือเรียกว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพุทธิพิสัย

ภัทธา นิคมมานนท์ (2543, หน้า 67-75) ได้จำแนกความสามารถออกเป็น 6 ระดับ จากความสามารถขั้นต่ำไปสูง ได้แก่

1. ความจำ คือ การระลึกถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เคยมีประสบการณ์มาก่อนจะโดยวิธีใดก็ตาม เช่น จากการจัดกิจกรรมการเรียนในห้องเรียน ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ เป็นต้น พฤติกรรมด้านความรู้ ยังจำแนกได้อีก 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ความรู้เฉพาะเรื่อง ความรู้ในการดำเนินการ และความรู้รวบยอด

2. ความเข้าใจ คือ ความสามารถตั้งแต่ขั้นนี้ถึงขั้นประเมินผล ถือว่าเป็นความสามารถขั้นสติปัญญา ซึ่งเป็นผลเอาความรู้จากประสบการณ์ในขั้นความรู้ ความจำมา ผสานจนกลายเป็นความชนิดใหม่ โดยมี 3 ลักษณะ คือ การแปลความ การตีความ และการขยายความ

3. การนำไปใช้ คือ ความสามารถนำความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องที่เรียนรู้มาแล้วไป แก้ปัญหาที่แปลกใหม่ หรือสถานการณ์ใหม่ที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน

4. การวิเคราะห์ คือ ความสามารถแยกแยะเรื่องราวสิ่งต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อยๆ ได้ ทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์กันได้อย่างชัดเจน สามารถค้นหาความจริงต่างๆ ที่ซ่อนแฝงในเรื่องนั้นๆ ได้ การวิเคราะห์มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การวิเคราะห์ความสำคัญ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ และวิเคราะห์เรื่องราว

5. การสังเคราะห์ คือ ความสามารถนำองค์ประกอบย่อยๆ ต่างๆ ตั้งแต่ 2 สิ่งขึ้นไป มารวมเป็นเรื่องราวเดียวกัน เพื่อให้เป็นโครงสร้างที่ชัดเจนซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่แปลกใหม่ มีคุณค่า การสังเคราะห์มี 3 ประเภท คือ การสังเคราะห์ข้อความ การสังเคราะห์แผนงาน และการสังเคราะห์ความสัมพันธ์

6. การประเมินค่า คือ ความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหาและวิธีการต่างๆ โดยสรุปอย่างมีเกณฑ์ว่าเหมาะสม มีคุณค่า ดี เลว การประเมินค่าต้องอาศัยเกณฑ์ประกอบการตัดสินใจ มี 2 ลักษณะ คือ การตัดสินใจโดยอาศัยข้อเท็จจริง และการตัดโดยอาศัยเกณฑ์ภายนอก เป็นเกณฑ์ที่ไม่ได้ปรากฏตามเนื้อเรื่องต่างๆ

สุมาลี จันทรชลอ (2543, หน้า 50-52) ได้กล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามแนวทางของบลูม (Bloom) จุดประสงค์ของการสอนแบ่งออกเป็น 3 หลัก ได้แก่ ด้านความรู้ ความคิด (cognitive) ด้านความรู้สึก (affective domain) ด้านการปฏิบัติการ (psychomotor

domain) ซึ่งจุดประสงค์ด้านความรู้ความคิด เป็นจุดประสงค์ที่เกี่ยวกับการระลึกหรือนึกถึงสิ่งที่เรียนไปแล้วและพัฒนาสามารถทางเชาว์ปัญญาและทักษะต่างๆ ซึ่งจำแนกพฤติกรรมที่จะใช้วัดแบ่งออกเป็น 6 ด้าน เพื่อนำไปสร้างแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ดังนี้

1. ความรู้ ความจำ (knowledge) หมายถึง จำความรู้รวบยอด จำวิธีการดำเนินการจำเนื้อเรื่อง
2. ความเข้าใจ (comprehension) หมายถึง ความสามารถในการขยายความ ตีความ และแปลความ
3. การนำไปใช้ (application) หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้
4. การวิเคราะห์ (analysis) หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์หลักการวิเคราะห์สัมพันธ์ วิเคราะห์ความสำคัญของเรื่องนั้นๆ ได้
5. การสังเคราะห์ (synthesis) หมายถึง ความสามารถในการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ สังเคราะห์แผนงาน สังเคราะห์ข้อความ
6. การประเมินผล (evaluation) หมายถึง ความสามารถในการประเมินผลโดยอาศัยข้อเท็จจริงภายนอกและข้อเท็จจริงภายใน

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อต้องการทราบถึงการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพุทธิพิสัย เป็นการวัดความรู้ทางด้านสติปัญญาที่ได้จากการจัดการเรียนการสอน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความสามารถ 6 ระดับ คือ ระดับความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล

3. องค์ประกอบของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในการจัดการเรียนการสอนกระบวนการเรียนรู้มีองค์ประกอบสำคัญ คือวัดอุปประสงค์ทางการศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการวัดและการประเมินผล การเรียนรู้ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามส่วนจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ยากที่จะแยกออกจากกันได้ ดังนั้นการวัดผล ซึ่งหมายถึง กระบวนการกำหนดตัวเลขหรือสัญลักษณ์ให้กับบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์อย่างมีกฎเกณฑ์ การวัดผลของการวัดจึงมีองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้ (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2547, หน้า 5)

1. ปัญหา สิ่งสิ่งที่จะวัด
2. เครื่องมือหรือเทคนิควิธีในการรวบรวมข้อมูล
3. ข้อมูลเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพ หากเป็นข้อมูลเชิงจำนวน จะต้องมีการวัดและหน่วยวัด หากเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพจะต้องมีรายละเอียดที่แสดงคุณลักษณะไม่ใช่ตัวเลข การวัดไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพก็ใช้เครื่องมือวัด ได้แก่ แบบทดสอบ การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ ส่วนการประเมิน หมายถึง การตัดสินคุณค่า หรือการตีราคา ข้อมูลที่ได้จากการวัด โดยการเปรียบเทียบกับข้อมูลอื่น การประเมินผลจึงมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ ข้อมูล เกณฑ์ และการตัดสินคุณค่าหรือการตัดสินใจ (พิชิต ฤทธิ์จัญญ, 2547, หน้า 8)

ในการประเมินผล จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. การประเมินผลก่อนเรียน มีจุดมุ่งหมายตรวจสอบความรู้พื้นฐาน และทักษะของผู้เรียนว่า มีความรู้เพียงพอที่จะเรียนต่อในรายวิชาใหม่ หรือเนื้อหาใหม่หรือไม่ เพื่อที่จะช่วยให้ครูทราบพื้นฐานของผู้เรียน และช่วยให้ครูวางแผนการสอนได้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกวิธีเรียน

2. การประเมินผลระหว่างเรียน หรือประเมินความก้าวหน้า มีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบผู้เรียนว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด หากพบข้อบกพร่องก็หาแนวทางแก้ไข โดยอาจจัดการสอนซ่อมเสริมให้แก่ผู้เรียน การประเมินระหว่างเรียนนี้ เป็นการทดสอบย่อยโดยในเนื้อหาที่เรียนเท่านั้น เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของการเรียน ว่าผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ครูผู้สอนต้องปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรอย่างไร

3. การประเมินผลรวม เป็นการวัดประเมินเมื่อผู้เรียนได้เรียนจบเนื้อหาที่ครูผู้สอนได้กำหนดไว้ในแต่ละวิชา อาจเป็นปลายภาคเรียนแต่ละภาคหรือในระหว่างภาคเรียน เป็นการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนในเรื่องต่างๆ ของครูผู้สอน โดยเฉพาะการให้ระดับคะแนนแก่ผู้เรียนควรตัดสิน ได้ - ตก ผ่าน - ไม่ผ่าน เกردอะไร

ไพศาล หวังพานิช (2546, หน้า 28) ได้จำแนกการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การวัดผลแบบอิงเกณฑ์เป็นการวัดความสามารถในการเรียนรู้ ของผู้เรียนโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมาย ว่าได้ระดับตามที่ต้องการหรือไม่

2. การวัดผลแบบอิงกลุ่ม เป็นการวัดผลความสามารถในการเรียนรู้ ของผู้เรียนเปรียบเทียบกับนักเรียน เพื่อสรุปผลการเรียน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่าองค์ประกอบของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ 1. วัตถุประสงค์ทางการศึกษา 2. กิจกรรมการเรียนการสอน 3. การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งทุกส่วนมีความสัมพันธ์กัน ซึ่งการวัดผลประเมินผลแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. การประเมินผลก่อนการเรียน 2. การประเมินผลระหว่างเรียน 3. การประเมินผลหลังการเรียน เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน โดยในการตัดสินการวัดสามารถเปรียบเทียบกับเป้าหมาย เรียกว่า วัดผลแบบอิงเกณฑ์ หรือเปรียบเทียบกับความรู้ของนักเรียน เรียกว่า การวัดผลแบบอิงกลุ่ม

4. ลักษณะของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ เป็นการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ที่สำคัญ ได้แก่ การสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการประเมินชิ้นงาน ลักษณะของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบประเมินคุณภาพ

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2540, หน้า 28) ได้สรุปแนวคิดถึงแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ เป็นแบบทดสอบวัดความรู้เชิงวิชาการมักใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเน้นการวัดความรู้ความสามารถจากการเรียนรู้ในอดีต หรือสภาพปัจจุบันของแต่ละบุคคล

ลักษณะหรือรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนจะนิยมใช้รูปแบบในการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน มี 3 รูปแบบ (ระวีวรรณ ศรีครามครัน, 2545, หน้า 242-245)

1. ประเมินผลเพื่อวินิจฉัย ผู้สอนนิยมใช้ก่อนสอน เพื่อประเมินและวินิจฉัยด้านความสามารถของผู้เรียน ความสนใจ ทักษะสติ ความคิดเห็น หรือทักษะของผู้เรียน จุดประสงค์การประเมินในลักษณะนี้ เป็นการพิจารณาระดับความสามารถของผู้เรียนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง รูปแบบต่างๆ ได้แก่ การสังเกต การพูดคุย หรือการสอบถาม สำหรับรูปแบบที่ยากขึ้นไปและต้องใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบมาตรฐาน แบบทดสอบโดยทั่วไป ที่ครูสร้างขึ้น

2. ประเมินผลย่อยระหว่างเรียน เป็นการประเมินผลความรู้ ความสามารถทักษะของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอนในส่วย่อยๆ เพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนได้ทราบผลการประเมินเพื่อนำข้อมูลมาพิจารณาของความก้าวหน้าในการเรียนรู้ และอีกจุดประสงค์หนึ่งเพื่อให้ผู้สอนปรับกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาการความสนใจและคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน

3. ประเมินผลรวมเมื่อสิ้นสุดการเรียน เป็นการประเมินผลเพื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้านความรู้ ความเข้าใจเนื้อหาวิชา ทักษะ ความสามารถในด้านต่างๆ โดยให้ทำแบบทดสอบ การเขียนคำตอบ เป็นการพิจารณาขั้นสุดท้าย รวมทั้งการใช้แบบทดสอบมาตรฐานสำหรับการให้คะแนน เพื่อพิจารณาระดับความสามารถ เป็นการประเมินเพียงครั้งเดียว สามารถใช้ผลของการประเมินเพื่อวิเคราะห์ปัญหาการเรียนการสอนวิเคราะห์แบบทดสอบที่ใช้ว่ามีความยากง่าย เหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่ รวมถึงการพิจารณาผลสำเร็จในการสอนของผู้สอนด้วย

การพิจารณาแบบทดสอบที่ดี จะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีความเที่ยงตรง แบบทดสอบไม่ว่ามีลักษณะใดก็ตาม ต้องสร้างแบบทดสอบให้มีความเที่ยงตรงสูง และสามารถใช่แบบทดสอบความสามารถในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ โดยเฉพาะตรงตามที่คุณสร้างต้องการวัด ถ้าแบบสอบถามใดวัดความสามารถของผู้เรียนได้หลายๆ ด้าน ในเวลาเดียวกัน เป็นแบบทดสอบที่ไม่มีความเที่ยงตรง

2. มีความเชื่อมั่น แบบทดสอบที่มีความเชื่อมั่นสูง จะมีความเที่ยงตรงได้ เมื่อนำแบบทดสอบไปใช้ทดสอบบุคคลเดียวกัน ในต่างวาระและโอกาส ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน และโอกาสต่างกัน แต่ไม่มีความรู้เพิ่มเติม แสดงว่าแบบทดสอบนั้นไม่มีความเชื่อมั่น

3. เหมาะสมสำหรับการนำไปใช้ หมายถึง แบบทดสอบนั้นมีความเหมาะสมหลายด้าน เช่น ความยาก – ง่าย จำนวนข้อสอบ การให้คะแนน เวลาที่ใช้สอบเหมาะสม

4. มีอำนาจจำแนก แบบทดสอบที่ดีจะต้องสามารถจำแนกผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันให้อยู่เป็นกลุ่มที่มีระดับความรู้ใกล้เคียงกันได้ คือ ผู้เรียนดีจะอยู่ในกลุ่มผู้เรียนดี ผู้เรียนอ่อนจะอยู่ในกลุ่มผู้เรียนอ่อน จะเรียกได้ว่าแบบทดสอบนั้นมีอำนาจจำแนกสูง

จากลักษณะของแบบทดสอบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสรุปได้ว่า แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีหลากหลายชนิดซึ่งแต่ละชนิดก็จะมีลักษณะการวัดที่แตกต่างกัน เช่น แบบทดสอบ แบบสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์มีประสิทธิภาพจะมีการทำตามขั้นตอนของการสร้างแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจเพื่อความสมผลของแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ลักษณะการประเมินผลของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ประเมินผลเพื่อวินิจฉัย ประเมินผลย่อยระหว่างเรียน และประเมินผลรวมเมื่อสิ้นสุดการเรียน

5. วิธีวัดและการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะวัดผลตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ส่วนใหญ่จะวัดความรู้ ความจำในเนื้อหาสาระที่เรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ คือ การสอบ ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากที่สุด

ระวีวรรณ ศรีครามครัน (2545, หน้า 235) ได้เสนอวิธีการวัดผลสัมฤทธิ์ เพื่อนำมาประเมินกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

1. การให้เขียนรายงาน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนลักษณะกลุ่มหรือรายบุคคลจะต้องวางแผน และดำเนินการเขียนรายงานตามที่ผู้สอบมอบหมาย การประเมินผลในลักษณะนี้ผู้สอนอาจจะประเมินผลด้วยตนเองหรือผู้เรียนประเมินผลงานของตนเอง ร่วมกับเพื่อนในห้องเรียน เช่น การโต้วาที หรือร่วมกับผู้สอนได้

2. การให้รายงานด้วยคำพูด เป็นการเขียนรายงานที่สรุปรายงานชั้นเรียนด้วยปากเปล่า เป็นการพิจารณาความสามารถของผู้เรียนในด้านการสื่อความหมาย ลักษณะท่าทาง เช่น การโต้วาที การตอบคำถามครู

3. การใช้แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือวัดความสามารถในการเรียนรู้ และทัศนคติของผู้เรียน ซึ่งนำมาใช้ก่อนการเรียน ระหว่างการเรียนและหลังการเรียน เป็นเครื่องมือที่ผู้สอนสร้างให้ตรงจุดประสงค์การเรียนรู้ในหัวข้อเรื่องนั้นๆ ในแบบทดสอบจะมีคำแนะนำ มีการกำหนดคะแนน ซึ่งผลต้องแจ้งให้ผู้เรียนทราบเพื่อเป็นข้อมูลว่า ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหา มากน้อยเพียงใด

4. การประเมินผลกิจกรรมสำหรับผู้เรียน หากจุดประสงค์ระบุพฤติกรรมที่สังเกตได้ การประเมินก็ควรเน้นที่พฤติกรรมของผู้เรียน เช่น ความสามารถในการวาดภาพ การจัดนิทรรศการ ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดระดับความสามารถและผลงานที่ผู้เรียนทำ ตามที่ผู้สอนกำหนดในจุดประสงค์การเรียนรู้

5. การให้การบ้าน เป็นการมอบหมายงานให้ผู้เรียนทำเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์เพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียน ดังนั้นผู้สอนต้องคอยติดตามให้ผู้เรียนทำการบ้านให้เสร็จ และส่งงานทุกครั้ง ซึ่งทำให้ผู้สอนทราบความสามารถ และระดับความสามารถในการเรียนของผู้เรียน

6. การสังเกต เป็นวิธีการประเมินความสามารถของผู้เรียนได้ประการหนึ่ง แต่มีข้อจำกัดในด้านความเชื่อมั่น และความเที่ยงตรง เนื่องจากมีความลำเอียงของการสังเกตในด้านต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การสังเกตการณ์ทำงาน การตอบคำถาม ความสนใจของนักเรียน

พร้อมพรรณ อุดมสิน (2544, หน้า 28-33) ได้แบ่งการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็น 2 ชนิด คือ

1. การสอบปากเปล่า โดยการสัมภาษณ์ กรรมการเตรียมคำถามล่วงหน้าและปรึกษากันก่อนว่าจะให้คะแนนเท่าไร อย่างไร ประโยชน์เพื่อการสอบคัดเลือกคนเข้าทำงาน เพื่อจุดตรวจความสามารถ

2. การสอบโดยการเขียน ผู้สอนเป็นผู้ที่ออกข้อสอบได้ดีที่สุด ผู้สอนต้องรู้เทคนิคการสร้างข้อสอบ ยึดสาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ข้อสอบที่ครูสร้างขึ้นมี 2 แบบ คือ ข้อสอบแบบอัตนัย และข้อสอบแบบปรนัย

ข้อสอบแบบอัตนัย เป็นแบบทดสอบที่กำหนดปัญหาหรือคำถามให้ผู้ตอบแสดงความรู้ ความเข้าใจ และความคิดตั้งแต่กว้างจนแคบ หรือเฉพาะเจาะจงตามแบบที่กำหนด ข้อสอบแบบอัตนัยสามารถวัดได้หลายๆ ด้านในแต่ละข้อ ได้แก่ คำถามควรใช้ภาษาที่ชัดเจน เข้าใจง่าย ออกข้อสอบได้ตรงจุดมุ่งหมายและเนื้อหา ไม่ควรให้เลือกตอบบางข้อ เพราะบางข้อยากง่ายไม่เท่ากัน ทำให้เกิดการเสียเปรียบ จำนวนข้อสอบหลายๆ ข้อ มีทั้งข้อยากง่ายไม่เท่ากัน ทำให้เกิดความเสียเปรียบ จำนวนข้อสอบควรพอเหมาะกับเวลากำหนดเวลาสอบไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ผู้สอบมีเวลาเตรียมตัวเต็มที่ ออกข้อสอบหลายๆ ข้อ มีทั้งข้อยากและข้อง่าย เพื่อให้ข้อสอบมีความเที่ยง ไม่ควรออกข้อสอบที่วัดความจำอย่างเดียว ควรวัดความเข้าใจและนำไปใช้ด้วย ข้อสอบควรเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน เขียนคำสั่งให้ชัดเจน และระบุคะแนนในแต่ละข้อ และในแต่ละส่วนของข้อหนึ่งๆ และไม่ควรรอกข้อสอบแบบเปิดหนังสือตอบ ควรเป็นข้อสอบวัด การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

ข้อสอบแบบปรนัย คือ ข้อสอบที่คำตอบไว้แล้ว ผู้สอบต้องตัดสินใจเลือกข้อความที่ต้องการ หรือพิจารณาข้อความที่ให้ไว้ว่าถูกหรือผิด ข้อสอบชนิดนี้แบ่งเป็น แบบถูกผิด แบบเติมคำ แบบจับคู่ แบบจัดลำดับ และแบบเลือกตอบ

จากวิธีวัดและการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สรุปได้ว่า วิธีการวัดมีหลายรูปแบบ เช่น การให้เขียนรายงาน การให้รายงานด้วยคำพูด การใช้แบบทดสอบ การประเมินผลกิจกรรมผู้เรียน การให้การบ้าน การสังเกต และการสร้างเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์นิยมเป็นมี 2 ประเภท คือ แบบอัตนัย และแบบปรนัย ซึ่งนับที่นี้ผู้วิจัยได้ได้แบบวัดผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนเป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก คือ การเลือกตอบข้อที่ถูกที่สุดเพียงข้อเดียว

6. พฤติกรรมที่ใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

สมบุรณ์ ชิตพงษ์, และคนอื่นๆ (2540, หน้า 6-7) กล่าวไว้ว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะต้องสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง 3 ด้าน คือ

1. ด้านความคิด (cognitive domain) เป็นความสามารถทางสมอง ด้านการคิด (think) เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แยกย่อยเป็น 6 ชั้น คือ

1.1 ความรู้ความจำ (memory) เป็นความสามารถในการทรงไว้ รักษาไว้ ซึ่งมวลประสบการณ์ต่างๆ ที่ในชีวิตได้รับรู้มา

1.2 ความเข้าใจ (comprehension) เป็นความสามารถในการแปลความ ตีความ และขยายความในเรื่องราวและเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต

1.3 การนำไปใช้ (application) เป็นความสามารถในการนำประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ในชีวิต

1.4 การวิเคราะห์ (analysis) เป็นความสามารถในการจับใจความสำคัญ และหาความสัมพันธ์ และหลักการของสิ่งของเรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

1.5 การสังเคราะห์ (synthesis) เป็นความสามารถด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เรื่องราวต่างๆ ขึ้นมาใหม่ โดยใช้สิ่งเดิมมาดัดแปลงและมีประสิทธิภาพดีกว่าเดิม

1.6 การประเมินค่า (evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจประเมินค่า และสรุปในเรื่องราวต่างๆ

2. ด้านความรู้สึก (affective domain) สามารถแยกเป็นคุณลักษณะที่เข้าใจง่ายๆ ได้แก่ความสนใจ เจตคติ ค่านิยมและการปรับตัว เป็นทำที่ที่มีต่อสิ่งต่างๆ แบ่งเป็น 4 ชั้น คือ

2.1 การรับรู้ (receiving) เป็นความรู้สึกฉับไวในการที่จะรับรู้ต่อสิ่งต่างๆ

2.2 การตอบสนอง (responding) เป็นปฏิบัติการตอบสนองสิ่งเร้าด้วยความรู้สึกที่ยินยอมเต็มใจและพอใจ

2.3 การสร้างคุณค่า (value) เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึก การมีส่วนร่วมต่อสิ่งต่างๆ ตั้งแต่การยอมรับ นิยมชมชอบ และเชื่อถือในสิ่งนั้น

2.4 การจัดระบบ (organization) เป็นการจัดสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่แล้วให้เป็นระบบแล้วยึดถือเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวบุคคล

3. ด้านทักษะ (psychomotor domain) เป็นทักษะในการปฏิบัติมี 5 ชั้น คือ

3.1 การเลียนแบบ (imitation) เป็นการเลือกหาตัวแบบที่สนใจ

3.2 การทำตามแบบ (manipulation) เป็นการลงมือทำตามแบบที่สนใจ

3.3 การหาความถูกต้อง (precision) เป็นการตัดสินใจเลือกทำสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง

3.4 การทำอย่างต่อเนื่อง (articulation) เป็นการกระทำสิ่งที่ถูกต้องอย่างจริงจัง

3.5 การทำโดยธรรมชาติ (naturalization) เป็นการปฏิบัติ จนเกิดทักษะสามารถปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติและเป็นธรรมชาติ

จากเอกสารข้างต้นสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นคุณลักษณะด้านความรู้ความสามารถ มวลประสบการณ์ของบุคคลที่ได้รับการเรียนการสอน การฝึกอบรม หรือทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการสร้างแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต้องให้ความครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความคิด ความรู้สึก และด้านทักษะ จึงจะทำให้การวัดผลสัมฤทธิ์ตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์เอาไว้

เจตคติต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตร

การวัดผลทางการศึกษามีลักษณะที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านการรู้คิด (cognitive domain) ด้านความรู้สึก (affective domain) และด้านการปฏิบัติ (psychomotor domain) ทั้งสามด้านดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการศึกษาคูณลักษณะของคน โดยเฉพาะด้านความรู้สึกเป็นด้านที่วัดได้ยากที่สุด เนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึกของคน เป็นสิ่งที่ยากที่จะทำการวัดพฤติกรรมความคิด ความรู้สึกของคนได้ถูกต้องครบถ้วนส่วนหนึ่งของการวัดความรู้สึกคือ เจตคติ หรือ ทศนคติ (attitude) นักการศึกษาและนักจิตวิทยาส่วนใหญ่เชื่อว่า เจตคติเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพฤติกรรม อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรม การเตรียมพร้อมทางสมองในการกระทำ ที่บ่งชี้ถึงสภาพทางจิตใจหรืออารมณ์อันซับซ้อนก่อนที่บุคคลจะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

1. ความหมายของเจตคติ

คำว่า เจตคติ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Attitude มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า Aptus แปลว่า โนมเอียง เหมาะสม มีผู้ใช้คำอื่นในความหมายเดียวกัน เช่น ทศนคติ หรือ เจตคติ ซึ่งมีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาให้นิยาม หรือคำจำกัดความ สรุปได้ดังนี้

เมเรนส์,และเลมานน์ (Mehrens, & Lehmann, 1978, p. 375) เจตคติ หมายถึงรูปแบบของความรู้สึก หรือพฤติกรรม ที่บุคคลมีความโน้มเอียงที่จะตอบสนองต่อวัตถุสังคม

อนาตาสทาซี(Anastasi, 1981, p. 552) เจตคติ หมายถึง ความโน้มเอียงที่จะแสดงในทางที่ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งเร้า อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า กลุ่มชน ประเพณี หรือ สถาบันต่างๆ

สันติสุข ไชยมงคล (2542, หน้า 14) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกและการแสดงการกระทำหรือมีแนวโน้มที่จะแสดงการกระทำออกมาของบุคคลที่มีต่อเฉพาะบุคคล สิ่งของ เฉพาะสถานการณ์ซึ่งมีลักษณะทางบวก (positive) คือ ความพอใจ ยินดีปฏิบัติ กับลักษณะทางลบ (negative) คือ ความไม่พอใจ ขัดแย้ง ไม่ร่วมมือ และลักษณะแบบกลางๆ คือ รู้สึกเฉยๆ ไม่มีปฏิกิริยาใดๆ

ล้วน สายยศ, และอังคณา สายยศ (2543, หน้า 54) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึก เชื่อ ศรัทธา ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความพร้อมที่จะแสดงการกระทำออกมาซึ่งอาจเป็นไปได้หรือไม่ก็ได้

จากความหมายของเจตคติดังกล่าว สรุปได้ว่า ผู้ให้ความหมายส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่องของเจตคติที่เป็นพฤติกรรมหรือความรู้สึกทางด้านจิตใจที่มีต่อสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่งซึ่งเข้ามากระทบที่มีความรู้สึกโน้มน้าวไปยังตามในสิ่งที่ตนได้สัมผัสหรือสิ่งที่เข้ามากระทบ ได้แก่ ลักษณะไปในทางบวก คือ ความพอใจ ยินดีปฏิบัติ ลักษณะไปในทางลบ คือ ความไม่พอใจ ขัดแย้ง ไม่ร่วมมือ และลักษณะที่เป็นกลาง คือ รู้สึกเฉยๆ ไม่แสดงกิริยาอาการใดๆ เลย ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่ตนได้รับหรือสั่งสมมาก่อน

2. ลักษณะของการวัดเจตคติ

เจตคติเป็นความรู้สึกที่ซับซ้อนลักษณะทางจิตใจ อารมณ์ของบุคคลซึ่งอาจเป็นลักษณะที่ไม่แสดงออกมาภายนอกให้บุคคลอื่นเห็นหรือเข้าใจก็ได้ ซึ่งมีลักษณะทั่วไปที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ ชีรวุฒิ เอกะกุล (2549, หน้า3-6)

1. เจตคติเป็นเรื่องของอารมณ์ (feeling) อาจเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข หรือสถานการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลจะมีการกระทำที่เสแสร้งโดยแสดงออกไม่ให้ตรงกับความรู้สึกของคนเมื่อเขารู้ตัวหรือรู้ว่ามีคนสังเกต
2. เจตคติเป็นเรื่องเฉพาะตัว (typical) ความรู้สึกของบุคคลอาจเหมือนกัน แต่รูปแบบการแสดงออกแตกต่างกันไป หรืออาจมีการแสดงออกที่เหมือนกัน แต่ความรู้สึกแตกต่างกันได้
3. เจตคติมีทิศทาง (direction) การแสดงออกของความรู้สึกสามารถแสดงออกได้ 2 ทิศทาง เช่น ทิศทางบวกเป็นทิศทางที่สังคมปรารถนา และทิศทางลบเป็นทิศทางที่สังคมไม่ปรารถนา ได้แก่ ซื่อสัตย์-คดโกง, รัก-เกลียด, ชอบ-ไม่ชอบ, ขยัน-ขี้เกียจ เป็นต้น
4. เจตคติมีความเข้ม (intensity) ความรู้สึกของบุคคลอาจเหมือนกันในสถานการณ์เดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องความเข้มที่บุคคลอาจเหมือนกันในสถานการณ์เดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องความเข้มที่บุคคลรู้สึกมากน้อยต่างกัน เช่น รักมาก, รักน้อย, ขยันมาก, ขยันน้อย, เป็นต้น
5. เจตคติต้องมีเป้า (target) ความรู้สึกจะเกิดขึ้นลอยๆ ไม่ได้ เช่น รักพ่อรักแม่ ขยันเข้าเรียน ขี้เกียจทำการบ้าน เป็นต้น

การวัดเจตคตินับว่ามีความยุ่งยากมากพอสมควร เพราะเป็นการวัดคุณลักษณะภายในของบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึก หรือเป็นลักษณะทางจิตใจ คุณลักษณะดังกล่าว มีการแปรเปลี่ยนได้ง่าย ไม่แน่นอน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดยังสามารถวัดได้ ซึ่งต้องอาศัยหลักสำคัญต่อไปนี้

1. ต้องยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (basic assumption) เกี่ยวกับการวัดเจตคติ ดังนี้

1.1 ความคิดเห็น ความรู้สึก หรือเจตคติของบุคคลนั้น จะมีลักษณะคงที่หรือคงเส้นคงวาอยู่ช่วงเวลาหนึ่งนั่นคือความรู้สึกนึกคิดของคนเรา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงหรือผันแปรอยู่ตลอดเวลา อย่างน้อยจะต้องมีช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ความรู้สึกของคนเรามีความคงที่ ซึ่งทำให้สามารถวัดได้

1.2 เจตคติของบุคคลไม่สามารถวัดหรือสังเกตเห็นได้โดยตรง การวัดจะเป็นแบบวัดทางอ้อมโดยวัดจากแนวโน้มที่บุคคลจะแสดงออก หรือประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

1.3 เจตคตินอกจากแสดงออกในรูปทิศทางของความคิด ความรู้สึก เช่น สนับสนุนหรือคัดค้าน ยังมีขนาด หรือปริมาณของความคิดความรู้สึกนั้นด้วย ดังนั้นในการวัดเจตคติ นอกจากจะทำให้ทราบลักษณะหรือทิศทางแล้ว ยังสามารถบอกระดับความมากน้อย หรือความเข้มข้นของเจตคติได้ด้วย

2. การวัดเจตคติด้วยวิธีการใดก็ตาม จะต้องมีส่วนประกอบ 3 อย่าง คือ ตัวบุคคลที่จะถูกวัด มีสิ่งเร้าเช่นการกระทำเรื่องราวที่บุคคลจะแสดงเจตคติตอบสนอง และสุดท้ายต้องมีการตอบสนองซึ่งจะออกมาเป็นระดับสูงต่ำมากน้อย ดังนั้น ในการวัดเจตคติเกี่ยวกับสิ่งใดของบุคคลสามารถวัดได้โดยนำสิ่งเร้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อความเกี่ยวกับรายละเอียดในสิ่งนั้น ไปเร้าให้บุคคลได้แสดงท่าทีความรู้สึกต่างๆ ที่มีต่อสิ่งนั้นให้ออกมาเป็นระดับ หรือความเข้มของความรู้สึกคล้ายตาม หรือคัดค้าน

3. สิ่งเร้าที่จะนำไปเร้า หรือทำให้บุคคลได้แสดงเจตคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกมาที่นิยมใช้ คือข้อความวัดเจตคติ (attitude statements) ซึ่งเป็นสิ่งเร้าทางภาษาที่ใช้อธิบายถึงคุณค่า คุณลักษณะของสิ่งนั้น เพื่อให้บุคคลตอบสนองออกมาเป็นระดับความรู้สึก (attitude continuum หรือ scale) เช่น มาก ปานกลาง น้อย เป็นต้น

4. การวัดเจตคติเพื่อทราบทิศทางและระดับความรู้สึกของบุคคลนั้น เป็นการสรุปผลจากการตอบสนองของบุคคลจากรายละเอียด หรือแง่มุมต่างๆ ดังนั้นการวัดเจตคติของบุคคลเกี่ยวกับเรื่องใดสิ่งใดจะต้องพยายามถามคุณค่า และลักษณะในแต่ละด้านของเรื่องนั้นออกมา แล้วนำผลซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือรายละเอียดปลีกย่อย มาผสมผสานสรุปรวมเป็นเจตคติของบุคคลนั้น เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่การวัดนั้นๆ จะต้องครอบคลุมคุณลักษณะต่างๆ ครบถ้วนทุกลักษณะ เพื่อให้การสรุปผลตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด

5. การวัดเจตคติ ต้องคำนึงถึงความเที่ยงตรง (validity) ของผลการวัดเป็นพิเศษ กล่าวคือ ต้องพยายามให้ผลการวัดที่ได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของบุคคลนั้นในแง่ทิศทางระดับ หรือช่วงของเจตคติ

จากการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของการวัดเจตคติดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า เจตคติเป็นความรู้สึกที่ซับซ้อนลักษณะทางจิตใจและเป็นเรื่องความรู้สึกทางอารมณ์ซึ่งมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงง่าย แต่อย่างไรก็ตาม การวัดเจตคติเป็นการวัดซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบต่างๆ เข้ามาช่วยในการวัดซึ่งสามารถวัดได้โดยต้องอาศัยหลักสำคัญ คือ

ความคิดเห็น ความรู้สึก การประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นการวัดยังสามารถบอกระดับของเจตคติได้อีกด้วย

3. องค์ประกอบของเจตคติ

องค์ประกอบของเจตคติเป็นสิ่งเชื่อมโยงไปยังแง่มุมต่างๆ อีก 2 ด้าน คือด้านแรกเชื่อมโยงไปยังนิยามของเจตคติ อีกด้านหนึ่งเชื่อมโยงไปยังประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ หรือความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นๆ นักจิตวิทยาได้เสนอองค์ประกอบของเจตคติไว้ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. เจตคติมีองค์ประกอบเดียว คืออารมณ์ ความรู้สึกในทางชอบหรือไม่ชอบที่บุคคล มีต่อที่หมายของเจตคติ นักจิตวิทยาที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ เบ็ม (Bem, 1970) ฟิชไบน์และ ไอเซน (Fishbein and Ajzen, 1975) นักจิตวิทยาเหล่านี้ถือเอานิยามองค์ประกอบทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นนิยามเจตคติด้วย

2. เจตคติมีสององค์ประกอบ แนวคิดนี้ระบุว่า เจตคติมี 2 องค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านปัญญา และองค์ประกอบความรู้สึกเป็นนิยามเจตคติด้วย

นักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งเจตคติเป็น 2 องค์ประกอบได้แก่ แคทซ์ของโรเซนเบิร์ก องค์ประกอบด้านปัญญา หมายถึงกลุ่มของความเชื่อที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติจะเป็นตัวส่งเสริม หรือขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมต่างๆ เมื่อถูกกระตุ้นโดยที่หมายของเจตคติ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าที่หมายของเจตคตินั้นสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยมทางบวก และขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมทางลบของบุคคล ในทางกลับกันอารมณ์ความรู้สึกทางลบที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า ที่หมายของเจตคตินั้นสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยมทางลบ และขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมทางบวกของบุคคล ส่วนเจตคติทางบวกเล็กน้อย หรือทางลบเล็กน้อยที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าที่หมายของเจตคตินั้น มีความสัมพันธ์กับค่านิยมที่มีความสัมพันธ์น้อยสำหรับบุคคล หรือหากสัมพันธ์กับค่านิยมที่สำคัญ บุคคลจะมีความมั่นใจน้อยถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่หมายของเจตคติ กับค่านิยมนั้นๆ

3. เจตคติที่มีสามองค์ประกอบ เจตคติในลักษณะนี้กำหนดไว้ 3 ประการ ซึ่งประกอบด้วย

3.1 องค์ประกอบด้านปัญญา (cognitive component) มีส่วนประกอบย่อย คือด้านความเชื่อ ความรู้ ความคิด และความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ

3.2 องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (affective component) หมายถึง ความรู้สึกชอบ – ไม่ชอบ หรือทำที่ที่ดี – ไม่ดี ที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ

3.3 องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (behavioral component) หมายถึงแนวโน้มหรือความพร้อมที่บุคคลจะปฏิบัติต่อที่หมายของเจตคติ

นักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งเจตคติเป็น 3 องค์ประกอบ และมีอิทธิพลต่อ การศึกษาด้านนี้ไม่น้อย นักจิตวิทยาได้คำนิยามเจตคติ โดยครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบอย่างครบถ้วน และเห็นว่าองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง ถ้าหากองค์ประกอบทั้งสามไม่สัมพันธ์กัน หรือสัมพันธ์กันในระดับต่ำ แต่ละองค์ประกอบอาจจะ เป็นอิสระต่อกัน หรือหากองค์ประกอบทั้งสามมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง องค์ประกอบทั้งสาม อาจเป็นสิ่งเดียวกัน

4. วิธีการวัดเจตคติ

เนื่องจากเจตคติเป็นมโนภาพที่วัดได้ยาก เมื่อเทียบกับการวัดด้านอื่น นักจิตวิทยา และนักวัดผลได้พยายามหาวิธีการวัด และสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพที่จะกระตุ้นให้ได้มาซึ่ง ความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ถูกวัด สามารถสรุปวิธีการวัดเจตคติได้ดังนี้ (ซีรวูฉิ เอกะกุล, 2549, หน้า 19-20)

1. การสัมภาษณ์ (interview) เป็นวิธีที่ง่ายและตรงไปตรงมามากที่สุด การ สัมภาษณ์จะต้องเตรียมข้อรายการที่จะซักถามไว้อย่างดี ข้อรายการนั้นต้องเขียนเน้นความรู้สึก ที่สามารถวัดเจตคติให้ตรงเป้าหมาย ผู้สัมภาษณ์จะได้ทราบความรู้สึก หรือความคิดเห็นของ ผู้ตอบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มีข้อเสียว่า ผู้ถามอาจจะไม่ได้รับคำตอบที่จริงจากใจผู้ตอบ เพราะ ผู้ตอบอาจบิดเบือนคำตอบ เนื่องจากอาจเกิดความเกรงกลัวต่อการแสดงความคิดเห็น วิธีแก้ไข คือผู้สัมภาษณ์ต้องสร้างบรรยากาศในการสัมภาษณ์ให้เป็นกันเอง ให้ผู้ตอบรู้สึกสบายใจไม่ เคร่งเครียดเป็นอิสระ และแน่ใจว่าคำตอบของเขาจะเป็นความลับ

2. การสังเกต (observation) เป็นวิธีการที่ใช้ตรวจสอบบุคคลอื่นโดยการเฝ้ามองและ จดบันทึกพฤติกรรมของบุคคลอย่างมีแบบแผน เพื่อจะได้ทราบว่าบุคคลที่เราสังเกตเจตคติ ความเชื่อ อุปนิสัยเป็นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตจะถูกต้องใกล้เคียงกับความจริง หรือ เป็นที่เชื่อถือได้เพียงใดนั้น มีข้อควรคำนึงหลายประการ กล่าวคือมีการศึกษาหลายๆ ครั้ง ทั้งนี้ เพราะเจตคติของบุคคลมาจากหลายๆ สาเหตุ นอกจากนี้ตัวผู้สังเกตเองจะต้องทำตัวเป็นกลาง ไม่มีความลำเอียง และการสังเกต ควรสังเกตหลายๆ ช่วงเวลา ไม่ใช่สังเกตเฉพาะเวลาใด เวลาหนึ่ง

3. การรายงานตนเอง (self-report) วิธีนี้ต้องการให้ผู้ถูกสอบวัดแสดงความรู้สึก ออกมาอย่างตรงไปตรงมา แบบทดสอบหรือมาตราวัดที่เป็นของแนว เทอร์สโตน (Thurstone) กัทท์แมน (Guttman) ลิเคอร์ท (Likert) และออสกู๊ด (Osgood) นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วยังมี แบบให้ผู้สอบรายงานตนเองและอื่นๆ อีกมาก แล้วแต่จุดมุ่งหมายของการสร้างและการวัด

4. เทคนิคจินตนาการ (projective techniques) วิธีนี้อาศัยสถานการณ์หลายอย่าง ไปเร้าผู้สอบ เช่น ประโยคไม่สมบูรณ์ ภาพแปลกๆ เรื่องราวแปลกๆ เมื่อผู้สอบเห็นสิ่งเหล่านี้จะ จินตนาการออกมาแล้วนำมาตีความหมาย จากการตอบนั้นๆ พอจะรู้ได้ว่ามีเจตคติเป้าเจตคติ อย่างไร

5. การวัดทางสรีระภาพ (physiological measurement) การวัดด้านนี้อาศัยเครื่องมือไฟฟ้า แต่สร้างเฉพาะเพื่อจะวัดความรู้สึกอันจะทำให้พลังไฟฟ้าในร่างกายเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าจิตใจเข้มจะช้ออย่างหนึ่ง เสียใจเข้มจะช้ออีกอย่างหนึ่ง ใช้หลักเดียวกันกับเครื่องจับเท็จ เครื่องมือแบบนี้ยังพัฒนาไม่ดีพอจึงไม่นิยมใช้เท่าใดนัก

สำหรับวิธีการวัดเจตคติที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่ารูปแบบวิธีการวัดด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญเท่า ๆ กัน ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของการทำวิจัยในลักษณะที่แตกต่างกัน สำหรับในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวัดเจตคติโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต เป็นหลัก

5. ประโยชน์ของเจตคติ

จากการศึกษาประโยชน์ของเจตคติ ของธีรวุฒิ เอกะกุล (2549, หน้า 20) สรุปได้ดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยการจัดรูปหรือจัดระบบสิ่งของต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา
2. ช่วยให้มีการเข้าข้างตนเอง (self-esteem) โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีหรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ตัวเขา
3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อน ซึ่งมีการปฏิภิกิริยาโต้ตอบหรือการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปในนั้นส่วนมากจะทำให้สิ่งทำความพอใจมาก หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม
4. ช่วยให้บุคคลสามารถแสดงออกถึงค่านิยมของตนเอง ซึ่งแสดงว่าเจตคตินั้นนำความพอใจมาให้บุคคลนั้น
5. เตรียมบุคคลเพื่อให้พร้อมต่อการปฏิบัติการ
6. ช่วยให้บุคคลได้คาดคะเนล่วงหน้าว่าอะไรจะเกิดขึ้น
7. ทำให้บุคคลได้รับความสำเร็จตามหลักชัยที่วางเอาไว้

6. ประเภทของแบบวัดเจตคติ (ธีรวุฒิ เอกะกุล, 2549, หน้า 37-104)

1. การวัดเจตคติตามวิธีของเทอร์สโตน ได้รับการสร้างขึ้นโดยเทอร์สโตนและเซฟ (LL. Thurstone, & E.J. Chave) แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ร่วมกันสร้างขึ้น มีวิธีการสร้างคือสร้างข้อความทางบวก ข้อความเป็นกลาง และข้อความทางลบ ให้ได้มากที่สุดโดยให้แต่ละข้อมีมาตรวัด 11 ช่วง แล้วให้กลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่งทำการตัดสินข้อความที่ทุกมาตรวัดทั้ง 11 ช่วง สำหรับการหาคุณภาพแบบวัดเจตคติตามวิธีของเทอร์สโตนหาค่าความเที่ยงตรง ด้วยการให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อความ และการหาค่าดัชนีการจับคู่ระหว่างข้อความ กับลักษณะเฉพาะของกลุ่มพฤติกรรม ส่วนค่าความเชื่อมั่นใช้วิธีแบ่งครึ่งข้อสอบ (split-half method) และ ปรับความเชื่อมั่นเต็มฉบับด้วยวิธีของสเปียร์แมน บราวน์

2. การวัดเจตคติตามวิธีของลิเคอร์ท สร้างโดยเรนิส ลิเคอร์ท (Renis Likert) โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า เจตคติต้องมีการกระจายเป็นแบบโค้งปกติ ซึ่งมีค่าคะแนนแต่ละข้อ มีมาตรวัด 5 ช่วง ให้คะแนนเป็น 5,4,3,2, และ 1 โดยควรถ้าจะมีข้อความทางบวกและทางลบ

จำนวนพอๆ กัน วิเคราะห์ข้อคำถามที่สร้างขึ้นด้วยการหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ด้วยวิธีการทดสอบค่าที (t-test) โดยต้องได้ค่า t ตั้งแต่ 1.75 ขึ้นไป หรือใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รายข้อ (item total correlation) ด้วยการทดสอบค่า r ของคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม ส่วนการหาค่าความเชื่อมั่น ใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อัลฟา (alpha-coefficient)

3. การวัดเจตคติตามวิธีของออสกูต สร้างโดย ชาร์ล อี. ออสกูต, จอร์จ เอส. ซูซี และเพอร์ซี เอ. แตนเนน บาร์ม (Charles E. Osgood, George S. Suci and Percy H. Tannenbaum) โดยใช้คำคุณศัพท์ที่อธิบายคุณลักษณะของสิ่งเร้าในลักษณะเป็นคำตรงกันข้าม เป็นแบบ semantic differential ด้วยมาตรวัด 7 ช่วง คำคุณศัพท์ที่ใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญ 3 ลักษณะคือ ด้านประเมินค่า ด้านศักยภาพ และด้านกิจกรรม สำหรับสิ่งที่ทำการศึกษาใช้การเลือก concept ที่มีความหมายเดียว และใช้มาตรวัดคะแนนเป็น 1, 2, 3, 4, 5, 6 และ 7 แล้ว ใช้การหาค่าเฉลี่ยแต่ละองค์ประกอบ โดยวิเคราะห์คะแนนเปรียบเทียบระหว่างมาตรา ระหว่างมิติ ระหว่าง concept และระหว่างกลุ่ม รวมทั้งการวิเคราะห์ระยะทาง สำหรับตรวจสอบคุณภาพแบบวัดเจตคติในด้านความเที่ยงตรง ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ ด้านอำนาจจำแนกรายข้อ ใช้การทดสอบค่าที (t-test) การหาค่าความเชื่อมั่น ใช้วิธีการแบ่งครึ่งข้อสอบ (split-half) หรือวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation)

4. การวัดเจตคติตามวิธีของกัทท์แมน สร้างโดย ลุยส์ กัทท์แมน (Louis Guttman) โดยใช้รูปแบบคำถามที่มีลักษณะต่อเนื่องกันแล้วใช้คำถามนั้นมาสร้างเป็นสเกลต่อเนื่องกัน เรียกว่า สเกลมิติร่วม นั่นคือ ถ้าบุคคลใดเห็นด้วย หรือยอมรับในข้อความใด แสดงว่าต้องผ่านการยอมรับหรือเห็นด้วยในข้อความแรกๆ มาก่อนด้วย โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แห่งประสิทธิภาพการถ่ายทอด การหาอัตราความคลาดเคลื่อนเพื่อกำหนดจุดตัด การหาค่าสัมประสิทธิ์แห่งความมีสเกล สำหรับการตรวจสอบคุณภาพแบบวัดเจตคติในด้านความเที่ยงตรง พิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์แห่งประสิทธิภาพการถ่ายทอด ที่ต้องมีค่าตั้งแต่ 0.85 ขึ้นไป จึงจะถือว่ามีความเที่ยงตรง และด้านความเชื่อมั่นใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

จากรูปแบบการวัดเจตคติของนักการศึกษาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การสร้างเครื่องมือวัดแบบวัดเจตคติ คือการสร้างข้อความขึ้นมา เพื่อวัดระดับความรู้สึกด้านต่างๆ ซึ่งได้แก่ความรู้สึกทางบวก ความรู้สึกกลาง และความรู้สึกทางลบ ซึ่งจะให้ค่าคะแนนช่วงความรู้สึกเป็นแบบสเกล หรือค่าระดับ เช่น เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง สำหรับการทำวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้เลือกแบบวัดเจตคติของลิเคอร์ท ซึ่งลิเคอร์ทได้ใช้แบบข้อความเป็นข้อคำถามที่แสดงเจตคติหรือความรู้สึกต่อสิ่งเร้า โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นว่าเจตคติมีลักษณะการกระจายเป็นแบบโค้งปกติ (normal curve) และกำหนดการให้คะแนนโดยใช้เกณฑ์ความเบี่ยงเบนมาตรฐานใกล้คะแนนความรู้สึกต่างๆ กัน เป็น 5 ช่วงแบบต่อเนื่อง เรียกว่า Arbitrary Weighting Method ซึ่งมีข้อความทางบวก และข้อความทางลบ ซึ่งไม่มากนักน้อยจนเกินไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 นั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจและได้ข้อค้นพบต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

สิทธิเดช สำลีแก้ว (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ป่าชายเลน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร โดยทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 โรงเรียนบ้านคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำนวน 25 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนก่อนและหลังการใช้หลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อัมพร เต็มดี (2545, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดการเรียนรู้เรื่อง การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี มีขั้นตอนในการพัฒนาชุดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาความต้องการและข้อมูล พื้นฐาน 2) พัฒนาและหาประสิทธิภาพชุดการเรียนรู้ 3) ทดลองใช้ 4) ประเมินและปรับปรุงแก้ไข กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนชุมชนบ้านบ่อ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 32 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนก่อน และหลังการใช้ชุดการเรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และมีความคิดเห็นที่ดีต่อชุด การเรียนรู้เรื่องอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

ชีวิรัตน์ สาลีประเสริฐ (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ อำเภอ อุ้มทอง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการพัฒนาหลักสูตรพบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครง สร้าง คำอธิบาย รายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และแผนการสอน 6 แผนการสอน ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยมีการสอนร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย ผู้สอน เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑฯ อสม.ศ. และผู้รู้ในท้องถิ่น ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรพบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุอำเภออุ้มทองก่อนและหลังการใช้หลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

สุภวรรณ สิงห์คะ (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี มีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การ พัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการ พัฒนาหลักสูตรพบว่า นักเรียนและบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายร่วมกับผู้รู้ในท้องถิ่น มีเนื้อหาเกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นการประเมินผลตามสภาพจริง องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย หลักการ คำอธิบายรายวิชา จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน แนวการจัด กิจกรรมการเรียนการสอน แผนการสอน 8 แผนการสอน ผู้เชี่ยวชาญประเมินองค์ประกอบของ หลักสูตรพบว่ามีความสอดคล้องและเหมาะสม ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นำหลักสูตรไป ทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีการสอนร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัย ครูผู้สอน และ ผู้รู้ในท้องถิ่น ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรพบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กานต์นารี เขียวพานิช (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรมัคคุเทศก์น้อย กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนท้ายพิบูล (สำนักงานสลากกินแบ่งสงเคราะห์ 68) จังหวัด สระบุรี มีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การ ประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการพัฒนาหลักสูตรพบว่า นักเรียนสนใจ ตั้งใจ ให้ความ ร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี สามารถเป็นมัคคุเทศก์น้อย แนะนำสถานที่ ท่องเที่ยวในวัดพระพุทธรูปได้ กล่าวพูด กล่าวแสดงออก และมีความรู้เกี่ยวกับ เรื่องมัคคุเทศก์ น้อย หลังใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทางสถิติที่ระดับ 0.05

กฤษณ์ เจริญทอง (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การนำเที่ยวถ้ำลอดของผู้นำเที่ยวท้องถิ่น ตำบลถ้ำลอด อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า วิธีการนำเที่ยวถ้ำลอด ของผู้นำเที่ยวท้องถิ่นของถ้ำลอดส่วนใหญ่มีวิธีการนำเที่ยวตามหลักการนำเที่ยวและตาม หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับสูง โดยผู้นำเที่ยวเห็นถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ที่สามารถลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่จะมีผลต่อสภาพธรรมชาติ เพื่อให้การ ท่องเที่ยวถ้ำลอด เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตลอดไป

ยุพิน บุญญานาม (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง จังหวัดระยอง กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า 1) ได้หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง จังหวัดระยอง กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีความเหมาะสมที่นำไปใช้ในการพัฒนาการเรียน การ สอนได้ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง จังหวัดระยองสูง

ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และมีความรัก ความภาคภูมิใจต่อ
ท้องถิ่นของตนเอง

สำราญ โคตรบุรี (2552, บทคัดย่อ) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการ
เรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุจังหวัด
อุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนา
หลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์
โบราณสถาน โบราณวัตถุจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อหา
ประสิทธิภาพของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ 80/80 และเพื่อ
เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการใช้หลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุจังหวัด
อุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า 1. หลักสูตรท้องถิ่น
มีคุณภาพสอดคล้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของนักเรียนและเป็นหลักสูตรที่
สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น 2. หลักสูตรท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ 84.90/82.96 ซึ่งสูงกว่า
เกณฑ์มาตรฐาน 80/80 ที่กำหนดไว้ 3. นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน
โบราณวัตถุจังหวัดอุบลราชธานี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ถนอมจิตร อวงพิพัฒน์ (2546, บทคัดย่อ) ได้ทำการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
โดยโครงการ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม
ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาแผนการจัด
กิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มสาระ
การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 และเพื่อศึกษา
ความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 5/2 โรงเรียนสิรินธร อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ การศึกษาค้นคว้าพบว่า แผนการจัด
กิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่ม
สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพ 86.11 /
85.89 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80 / 80 ที่ตั้งไว้ และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่
5 มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยสรุปประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นักเรียน
สามารถสร้างองค์ความรู้และสรุปความรู้ได้ด้วยตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ฝึกทักษะการ
แก้ปัญหา ทักษะการค้นคว้าทักษะการนำเสนอ และทักษะกระบวนการกลุ่ม สามารถนำความรู้ที่
ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

สุรยุทธ หลิมตระกูล (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาให้ทราบถึงพัฒนาการของการจัดการป่าชุมชน ระดับของการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้นำท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสัมภาษณ์กลุ่ม การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สอบถามหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า พัฒนาการของการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน เกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน 2 ประการ ได้แก่ การต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ จากบุคคลภายนอก และความต้องการรักษาทรัพยากรป่าไม้ไว้ในชุมชน เพื่อสนองความต้องการเกี่ยวกับการอุปโภคบริโภคน้ำ กระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในช่วงแรกใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเคารพผู้อาวุโส และความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม ต่อมาเมื่อมีการบุกรุกจากบุคคลภายนอก ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการรักษาป่า โดยการจัดตั้งองค์กรชุมชนรักษาป่านำไปสู่ความเป็นประชาคมที่เข้มแข็ง ในที่สุดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานมี 3 ประการ ได้แก่ การมีผู้นำที่จริงใจและเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การที่ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงขึ้น และการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผลการศึกษาเชิงปริมาณ พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง เนื่องจากในขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนของการวางแผนและการติดตามผลและประเมินผล มักจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้นำท้องถิ่น โดยประชาชนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการปฏิบัติตามแผนและการรับผลประโยชน์เท่านั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ เพศ อาชีพหลัก ความรู้สึกเป็นเจ้าของป่าชุมชน และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน รองลงมา ได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนที่ดินทำกิน การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง เพศชายมีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง ผู้มีอายุมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีอายุน้อย ผู้มีการศึกษาสูงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีการศึกษาค่ำ ผู้ที่อยู่อาศัย

ในชุมชนมานานมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่อยู่อาศัยมาไม่นาน ผู้ที่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ส่วนผู้มีรายได้สูงมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีรายได้ต่ำ ผู้ที่มีที่ดินทำกินมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่มีที่ดินทำกินน้อย ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่ามีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่า ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนมาก่อนมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ไม่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มมาก่อน ผู้ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนมากมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนน้อย

ศิริพร อินนะลา (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้การศึกษาแก่ชุมชนเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยวิธีการฝึกอบรม และการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน : กรณีศึกษาหมู่บ้านดอนมูลกับหมู่บ้านนาไฮ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้การศึกษาแก่ชุมชน เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยวิธีการฝึกอบรมและการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน (2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการให้การศึกษาแก่ชุมชน เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยวิธีการฝึกอบรม และการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน ตามองค์ประกอบของการให้การศึกษาแก่ชุมชน 5 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม และการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน ด้านสภาพปัญหาปัจจุบัน ด้านวิธีการให้การศึกษาโดยวิธีการฝึกอบรม และการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับความคิดเห็นของประชาชนหมู่บ้านดอนมูลกับหมู่บ้านนาไฮ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน อยู่ในระดับปานกลางทั้ง 5 ด้าน โดยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาค่าเฉลี่ยที่ต่ำสุด คือ ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ด้านสภาพปัญหาปัจจุบัน ด้านวิธีการให้การศึกษา โดยการฝึกอบรมและการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน 2. ระดับความคิดเห็นของประชาชน หมู่บ้านดอนมูลกับหมู่บ้านนาไฮ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นสูงสุดคือ ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นต่ำสุดคือ ด้านวิธีการให้การศึกษาโดย การฝึกอบรมและการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน 3. ความคิดเห็นของประชาชนหมู่บ้านดอนมูลกับหมู่บ้านนาไฮ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ตามองค์ประกอบ 5 ด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านและรายข้อ พบว่าทั้ง 2 หมู่บ้านมีความ คิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยประชาชนหมู่บ้านดอนมูล เห็นด้วยมาก ส่วนประชาชนหมู่บ้านนาไฮ เห็นด้วยปานกลางทุกข้อ 4. การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของประชาชนหมู่บ้านดอนมูลกับหมู่บ้านนาไฮ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน รวมทุกด้าน พบว่า ระดับความคิดเห็นของประชาชนทั้ง 2 หมู่บ้านแตกต่างกัน เมื่อศึกษาเป็นรายด้านพบว่า ด้านหลักสูตรการฝึกอบรม ด้านสภาพปัญหาปัจจุบัน ด้านวิธีการให้การศึกษา โดยการฝึกอบรมและการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ มีความ

แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบเป็นรายด้าน ประชาชนหมู่บ้านดอนมูล เห็นด้วยมาก ส่วนประชาชนหมู่บ้านนาไฮ เห็นด้วยปานกลางทุกด้าน 5. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนหมู่บ้านดอนมูล กับหมู่บ้านนาไฮ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยภาพรวม ประชาชนหมู่บ้านดอนมูล เห็นด้วยมาก ในขณะที่ประชาชนหมู่บ้านนาไฮ เห็นด้วยปานกลาง

งานวิจัยต่างประเทศ

มู (Moore, 2000, p.1437) ศึกษาเรื่องครูกับการเข้าร่วมสัมมนาการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานด้านวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเป็นพื้นฐานแห่งพิพิชภัณฑ์ศิลปะที่มีได้รับการบริการ ซึ่งศึกษาการพัฒนาหลักสูตรขั้นพื้นฐานทางด้านศิลปะสำหรับครูมืออาชีพโดยการสำรวจครูซึ่งยังมีความไม่แน่นอนด้านการใช้โครงสร้างและนวัตกรรมขั้นสูงในการจัดการสอนศิลปะ ซึ่งครูมีความพร้อมและสะดวกในการเปลี่ยนแปลง ในการใช้โครงสร้างและนวัตกรรมใหม่ๆ ทางด้านบทบาททางวรรณกรรมวรรณคดี คุณลักษณะ กลยุทธ์และทักษะตามความต้องการเพื่อพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมการเป็นครูมืออาชีพเพื่อเป็นการพัฒนาบทบาทครูมีการฝึกฝนซ้ำแล้วซ้ำอีกจนเกิดความชำนาญ ซึ่งพื้นฐานทางการวิจัยเหล่านี้มุ่งเป็นพื้นฐานเพื่อการออกแบบหลักสูตรที่จะใช้ต่อไปสำหรับปีที่ 3

วิทเทอร์ (Wither, 2000, p 2176) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดพื้นฐานทางการศึกษามีจุดประสงค์เพื่อพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นของสถาบันการศึกษา YVLEI ซึ่งพบว่าทางโรงเรียนมีการวิเคราะห์ถึงพื้นฐานของหลักสูตรว่าปรับปรุงให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทำให้เด็กเกิดความคิดโดยใช้ประสาทสัมผัสทุกส่วนจากตัวเด็กกับสิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่ด้วย จัดหาโอกาสให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชน ซึ่งหลักสูตรนี้ได้พัฒนา ทุกระดับโดยเฉพาะ ป.6 เน้นในเรื่องของระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด โดยการร่วมกันจัดระหว่างครู สมาชิกของชุมชน และนักเรียน ซึ่งผู้นำชุมชนจะจัดหาเนื้อหากิจกรรมการเรียนการสอนตามมาตรฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับของโรงเรียนใช้ประสาทสัมผัสทุกส่วนจากตัวเด็กกับสิ่งแวดล้อมที่พวกเขาอยู่ด้วย จัดหาโอกาสให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชน ซึ่งหลักสูตรนี้ได้พัฒนาทุกระดับโดยเฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เน้นในเรื่องของระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดโดยการร่วมกันจัดระหว่างครู สมาชิกของชุมชนและนักเรียน ซึ่งผู้นำชุมชนจะจัดเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนตามมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของโรงเรียน

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และหลักสูตรการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทั้งในและต่างประเทศ สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นส่งเสริมให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ทำให้สามารถอนุรักษ์และแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นได้ ซึ่งการสร้าง

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วม ปลูกฝังค่านิยมรักท้องถิ่นให้นักเรียน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และนักเรียนมีความรักและหวงแหนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมากขึ้น

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความหมาย แนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร เพื่อนำมาเป็นการรอบแนวคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของกรมวิชาการ (2540, หน้า 11) กล่าวว่า การปรับปรุงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการได้ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ 1) ศึกษา สำรวจปัญหาสังคม เศรษฐกิจการเมือง การปกครอง 2) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยหลักสูตร และสภาพการใช้หลักสูตร 3) ศึกษาแนวคิด รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตร และกำหนดรูปแบบหลักสูตร 4) ยกร่าง หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการตลอดจนหลักเกณฑ์การใช้หลักสูตร 5) กำหนดจุดประสงค์และรายละเอียดของกลุ่มวิชาและรายวิชา 6) กำหนดระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผล 7) จัดทำเอกสารประกอบการใช้หลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน 8) ทดลองและประเมินผล การนำหลักสูตรไปใช้ ปรับปรุงแก้ไขจากผลการทดลอง 9) ประกาศใช้หลักสูตรทั่วประเทศ 10) ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร นอกจากนี้กรมวิชาการ (2545) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ มีดังนี้ ความสำคัญ วิสัยทัศน์ คุณภาพผู้เรียน สาระ มาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี คำอธิบายรายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา แนวทางการจัด การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร จะเป็นแนวทางให้การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรได้ 4 ขั้นตอนดังนี้คือ 1) การศึกษาข้อมูลขั้นพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร โดยการพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง ประเมินหลักสูตรฉบับร่าง และปรับปรุงหลักสูตรฉบับร่าง 3) การทดลองใช้หลักสูตร และ 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร โดยนำมาบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยคัดเลือกรายวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ใช้ปัญหาสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อสร้างความรักและหวงแหน และเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และยังได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับการวัดเจตคติ เพื่อนำมาประเมินคุณภาพความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยหลักสูตรท้องถิ่น อันจะเป็นการดีต่อการพัฒนาผู้เรียน และปรับปรุงแก้ไขสำหรับครูผู้สอน และเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพต่อไป